

"יהודה הלוי"
ספורה של ספונת מעפולים

מצפון-אפריקה

מגישה: בוגר אביצה

ת.ז.: 050069301

כתובת: הנופר 13\35 גילה

ירושלים 93648

טלפון: 02-764805

מנחה: ד"ר צבי יהודה

קורס: יהודי צפון אפריקה-סמינריון

תאריך: 15\12\1992

מחלקה: 91

תוכן הענינים

1. הקדמה
2. מבוא
3. ציונות והעפלה מצפון-אפריקה.
 - א. סוכיסיה
 - ב. אלג'יריה
 - ג. מרוקו
4. התנועה הציונית במרוקו
 - א. התחדשות תרבותית עברית
 - ב. ארגוני נוער חלוציים.
5. ארגון מסעה של "יהודה הלוי"
 - א. ארגון המחנה בטנס.
 - ב. החפלה.
 - ג. קפריסין
6. יהודה הלוי - מסלול או הצלחה?
 7. סכום
 8. נספחים
 - א. אלי ביטון
 - ב. גד כהן
 - ג. שלמה ביטון יוחאי
 - ד. הראיון
 9. ביבליוגרפיה

הנדמה

"לאחר שהוגלה העם מארצו בכת הזרוע, שמר לה אמונים בכל ארצות פזורים, ולא חדל מתפילה ומתקווה לשוב לארצו ולחוש בתוכה את חירותו המדינית. מתוך קשר הסטורי ומסורתי זה חתרו היהודים בכל דור לשוב ולהאחז במולדתם העתיקה ובדורות האחרונים שבו לארצם בהמונים, חלוצים, מעפילים, ומגינים" (מגילת העצמאות)

ב-2 למרץ 1877 הושקה האניה "the earl of zetland" על שמו של רוזן סקוטי ששמו היה לאגדה באיי שמלנד. האניה שמשה להסעת בני האיים, סחורה ותיירים.

באוגוסט 1939 הוצאה האניה משרות פעיל, בגלל צרכי המלחמה הוחזרה לשרות ובקיץ 1946 הוצאה סופית מהים.

יווני בשם פילידס שמעון שעבד עם "המוסד" קנה אותה בסך אלפיים דולר ורשם אותה כספינה פנמית בשם "אנאל" והוציא אותה לגויברלטר ומרסיי.

בפברואר 1947 קבלו אותה אנשי "המוסד" לעליה ב' והחלו להסירה. בבטן האניה הכניסו מקומות שכילה בני שלוש קומות. הותקנו שני מאווררים גדולים בחזית הגשר כדי להקל על האנשים שישהו מתחת לספון האניה במרבית שעות היום.

"הנסיעה נמשכה 21 יום התנאים היו גרועים, היו דרגשים לישון בהם, וכולנו להסתובב, התזונה היתה מתחת לכל בקורת" (1)

האניה הזאת נקראה "יהודה הלוי" ע"ש האיש שכתב "ירושלים לא תבנה כי אם כאשר ישתוקו אליה בני ישראל תכלית תשוקה עד אשר יחוננו את אבניה ואת עפרה"

שמה של אנית המעפילים הראשונה ניתן לה ע"י אבידוב ובן חיים. בעבודה זאת בחרתי לספר את ספורם של שלושה אנשים ילידי מרוקו שהצטרפו לאניית המעפילים "יהודה הלוי".

1. א.ד. כהן, ראיון, אופקים דצמבר 1991

.../.

את גד כהן הכרתי כאביה של חברתי ודרכו הגעתי לשני המרואיינים האחרים. בתוך
העבודה כולה מובלע גם ספורו של אבי שנמנה גם הוא על מעפולי "יהודה הלוי".
בגוד לחם, ילידי "קזבלנקה", אבי יליד מרקש. על עליה לארץ שמע
בבית הכנסת, בהיותו בגיל הנעורים הלהיבה אותו האפשרות לצאת לארץ, לעזור
ליהודים החיים בה להלחם נגד הערבים, בבית הכנסת הדגישו את העניין הזה, או שזה
מה שדבר אליו ביותר. אבי יחד עם שני בני דודים שלו התלחמו והחליטו להצטרף
לאותו מסע.

אבי חשב שעלייתו היא זמנית, עם סיום המלחמה כאן התכוון לחזור למשפחתו
במרוקו.

סופו של דבר אבי נפצע בלטרון ונשאר בארץ.

בני דודיו ירדו מן הארץ לברזיל, אחד בראשית שנות החמישים ואשני בראשית
שנות השישים-ואכן שהייתם בארץ היתה ארעית.

את אלי ביטון ושלמה ביטון יוחאי הכרתי בעקבות העבודה.

היה מרגש לגלות ששלמה ביטון הוא אחיה של אשת בן הדוד של אבי שירד לברזיל
ובמובן זה הרווחתי הכרות עם קרוב משפחה.

הראיונות נערכו בבתיהם של המרואיינים, היו לי שאלות שרציתי לשאול, ואיזה
התגלגלה ונסתפה ואני רשמתי את כולה בכתב יד.

הראיונות משלמותם מופיעים בסוף העבודה.

הראיונות משולבים בגוף העבודה, במקומות הרלבנטיים והתואמים את המקורות
הכתובים.

בעבודה מופיעה סקירה כללית באשר לציונות והעפלה בצפ"א.

ישנו דגש על התנועה הציונית במרוקו, מרואייני הם ילידי מרוקו ולכן ישנו
דגש על נושא זה. בסוף העבודה יובא הפרק שעוסק בכל הקשור בהעפלה באניה
"יהודה הלוי".

העבודה תתאר את מסעה של האניה משתי זוויות ראיה, האנשים שהיו
עליה, והשליחים שהיו שותפים ודבריהם מובאים בכתובים.
אני מודה למרואיינים שהקדישו לי מזמנם וספרו לי את ספורם.

מבוא

טוניסיה, אלג'יריה ומרוקו הן ארצות מוסלמיות הממוקמות בצפ"א ונחשבות ליחידה גאוגרפית ותרבותית אחת.

הגורם המאחד את היסודות האתניים השונים, מאורים, ברברים תורכים ויוונים, למעט היהודים, היה הדת המוסלמית. יחד עם זה תמיד נשמרה ההפרדה בין היסוד הברברי לבין היסוד הערבי והתורכי במערב. ערב הכבוש הצרפתי, הווי הערבים ובמיוחד המאורים (מוסלמים יוצאי ספרד) יסוד ערובי מובהק בעוד הברברים היו תושבי האזורים התקלאיים ואזורי המדבר.

היהודים ישבו בתוך אזורים ספריים וערוביים כאחד. בתוך אוכלוסיה ערבית ובתוך אוכלוסיה ברברית.

שפתם ומנהגיהם של היהודים השתנו בהתאם למקורם ולמקום בו ישבו. יהודים שישבו בקרב שבטים ברברים דברו בלגה ברברי-יהודי ויהודים בחלקה הצפוני של מרוקו דברו בלגה ספרדי-יהודי, יהודים מיוצאי איטליה בערי החוף, בטוניסיה ולוב דברו בלגה ערבי-יהודי.

מרוקו-פצולה גיאוגרפית והמבנה הסופוגרפי שלה הקשו על הגבוש הפוליטי שלה. בגלל מקומה והמבנה הסופוגרפי שלה לא נכבשה מרוקו ע"י רבים מן הכובשים שעלו על שאר חלקי המערב, עובדה זאת גרמה לכך שמרוקו הייתה נתונה פחות להשפעות תרבותיות מערביות מכפי שהיו שכנותיה.

היא שמשה כחממה לתנועות דתיות ופוליטיות מוסלמיות שנוגדו במערב. האוכלוסיה היהודית במרוקו הייתה מורכבת מיהודים מקומיים, ממגורשי ספרד ופורטוגל שנשמעו באוכלוסיה המקומית וכן מיהודים החיים באזורים הברבריים. בולסת תופעת הפזור שלהם, ניתן למצוא בכל שלוש רצועות הערים-ערי החוף ערי פנים הארץ וערי הדרום.

עסוקם העקרי של היהודים היה המסחר, הרוכלות מלאכה ואמנויות שונות. (1) בראשיתו, כבוש מרוקו היה מעורב בעמות צבאי, בין כוחות מרוקו וצבאות צרפת וספרד, הן השתלטו על חלקים של מרוקו (1844, 1860) עם השנים חלה הדרדרות כלכלית במרוקו המלך ניסה לעצור אותה ועל רקע זה התעוררו מהומות והתפרצויות זעם של האוכלוסיה. ב-1912 נחתם הסכם שהפך את מרוקו לפרוטקטוראט צרפתי בהסכמתן של כל המעצמות האירופיות. (2)

אלג'יריה-מפוצלת לרוחבה ע"י שתי שלולות הרים, היא מושפעת ממזרח וממערב ע"י שכנותיה, חסר בה שלטון מרכזי בעל יכולת להנהיג ארץ מפוצלת שכמותה. הארץ כפי שהתגבשה חייבת את אחדה לשלטון הצרפתי.

1. חיים סעדון, " המערב בראשית המאה ה-19" אוניברסיטה פתוחה 1982.
2. מישל אביטבול, "צמיחת המדינות החדשות באפריקה" אוניברסיטה פתוחה 1980.

31
מג' 1981

מרבית יהודי אלאג'יריה היו בעיר אלאג'יר ובאזור התל. הקשר בין היהודים מערים שונות היה רופף וכל קהילה התנהלה באופן אוטונומי. (3) רוב יהודי תארץ היו במצוקה קשה. שליש מהאוכלוסיה התפרנס מעזרה סוציאלית ומפעלים פילנטרופיים למיניהם, מלבד היהודים הליוורנזים שנהנו ממעמד שובה היו עשירים מופלגים והיו קרובים לשלטון. הם מלאו את תפקידי ההנהגה בקהילה.

יהודי הצפון בלבד היו נתינים צרפתיים. (4)

ב-1830- פלש הצבא הצרפתי לאלאג'יריה כבש אותה ושם קץ לשלטון הטורקי. העילה לכבוש הייתה "פרשת בכרי". (חוב של הצרפתים לדאי של אלאג'יריה תמורת תבואה שסופקה לצרפת) (5)

טוניסיה-הקטנה מבין מדינות המגרב מבחינת שטחה וגודל אוכלוסייתה. ניתן לחלקה לשני חלקים צפוני ודרומי. בנגוד לשכנותיה היא ארץ מאוחדת. אחד זה נובע מגודל המדינה מה שמאפשר שליטה קלה יחסית על כל המדינה, גם הקשר בין כל חלקי המדינה היה קל.

זאת מדינה שבה האוכלוסיה הערבית היא גדולה והמעוסי האתני לא הווה גורם משמעותי לעומת האוכלוסיה הערבית.

למדינה היה מרכז שלטוני ברור ולא נמצא בטוניסיה יריבות בין מרכזים עירוניים דוגמת זאת שבין פאז למרקש במרוקו.

מרבית תושבי הארץ הם יושבי קבע וזה הקנה לארץ ולמערכת השלטונית בה יציבות. כמחצית יהודי טוניסיה ישבו בטוניס והשאר התגוררו בערי החוף ובג'רבה. היהודים עסקו במסחר ובענפי מלאכה שונים.

תופעה מיוחדת לקהילה היהודית, הינו הקרע שהיה בין היהודים המקומיים המכונים "תואנסה" לבין צאצאי מגורשי ספרד והיהודים הליוורנזים המכונים "גראנה" (6)

אופיו של השלטון הצרפתי היה שונה בכל אחת ממדינות המגרב. ההבדל נבע מחזונו בצורת ההשתלטות ופער גדול במימדי ההתישבות האירופית. הקולוניאלים האירופי חולל שנויים סוציו אקונומיים בחברה הצפון אפריקאית. היהודים מצאו את עצמם בתוך כל מדינה חצויים בין המשטר הקולוניאלי לבין הערבים והשליטים המקומיים. (7)

תפקידם של היהודים בחיים הפוליטיים הוא תפקיד פאסיבי. מנהיגיהם היו נתונים בין הפטיש והסדן של בחירת אוריינסציה כלשהי שכן המאבק לשחרור לאומי וההפתעות של התחרות האימפריאליסטית יכולים להעלות קווחות אלה או אחרים להגה השלטון, והכרעה לא נכונה של היהודים יכולה לפגוע בהם. היהודים שמשו לא רק גורם "פאסיבי" בלבד אלא גם פונקציה במחקר הכוחות שבין הצרפתים והערבים. (8)

3. חיים סעדון "המגרב ויהודי המגרב במאה הי"ט, סקירה הסטורית" או"פ 1982

4. מ. קונפינו "יהדות צפון אפריקה" מבפנים, כרך יז, תש"ך.

5. מישל אביסבול, ראה הערה 2.

6. חיים סעדון, ראה הערה 3

7. מישל אביסבול, ראה הערה 2.

8. מקונפינו, ראה הערה 4.

ציונות והעפלה בצפון אפריקה

בצפ"א נתפסת התנועה הציונית בתנועה פוליטית כמו שהרצל תפס אותה ולא רק בתנועה שדוגלת בעליה ויישוב הארץ.

הרצל מושפע מהלאומיות הליברלית ומהתנועות הלאומיות שפועלות בחלל שבו יש תנועות לאומיות נוספות. פירושה של לאומיות זאת היא מתן אפשרות ליהודים להשתלב במדינה.

בסוף המאה ה-19 הלאומיות מדגישה את אחדות המדינה, הרומנטיקה, תרבות ושפה. למדינה הלאומית הזאת היהודים לא יכולים להצטרף ואף לא להשתלב בה. זה הזמן בו מתעוררת תנועה לאומית יהודית. לתנועה הזאת ניתן השם התנועה הציונית. (1)

הציונות המדינית חדרה לצפ"א בין השנים 1897-1900. מצב היהודים היה שונה בכל אחת משלוש המדינות, דבר זה השפיע על התפתחות הציונות בכל אחת מהן. באלג'יריה נחננו היהודים מאמנסיפציה מלאה משנת 1870, כאשר פקודת ברמיה העניקה את האזרחות הצרפתית למרבית היהודים. במקביל לשנוי זה במעמד המשפטי נגסה האסימילציה התרבותית בחלקים נרחבים של הקהילה. עם תהליך המודרניזציה נתקלה יהדות אלג'יריה ביחס עויין ואנטישמיות פרועה מצד היסוד האירופי באוכלוסיה המקומית. הקשר עם המוסדות הציוניים נוצר בידי יהודים או קבוצות שראו בציונות מגן יעיל כנגד התבוללות או ראו בו אף רעיון דתי במחמתו.

בטוניסיה שהיתה תחת פרוטקטוראט משנת 1881 סרבו השלטונות לזעניק אזרחות צרפתית ליהודים עקב הסכובים שצעד זה גרם באלג'יריה. עם זאת הם לא נמנעו מלעודד את הרחבת החנוך הצרפתי בקרב היהודים. הקהילה בצד פתיחות לתרבות צרפת שמרה גם על המוסדות הרוחניים שלה ועל יחס עמוק למסורת. משנות מלחה"ע הראשונה צו אגודות ציוניות בכל אחת מהערים הגדולות של טוניסיה.

למרוקו נבנסו הצרפתים רק ב-1912 חלק ניכר מיהודיה קיימו קשרים הדוקים עם העולם החיצון עקב החדירה האירופית שקדמה לכנון הפרוטקטוראט, וכן באמצעות בתי"ס של כ"ח, אשר החלה בפעילותה באמצע שנות ה-60 של המאה ה-19. האגודות הציוניות הראשונות במרוקו הזקמו בערי החוף התשופות להשפעה אירופית.

הפעילות הציונית במרכז מרוקו החלה ב-1908 עם הקמת "חיבת ציון" בפאס שהחלה להפיץ את השקל ואת מניותיו של אוצר ההתישבות, היא הרחיבה את תחום פעילותה לשתי הערים צפון ומכנאס.

הרעיון הציוני כאן היה אפוף באווירה של "אתחלתא דגאולה". רעיון התחלת הגאולה הביא לכך שהרבנים היו מעורבים בראשית ההתארגנות הציונית בצפ"א. (2)

1. חיים סעדון, "המגרב יהודי המגרב במאה הי"ט סקירה הסטורית" או"פ 1982

2. מישל אביסכול, "הפעילות הציונית בצפון אפריקה עד סוף מלח"ה העשניה"

מאפיין נוסף של הרבב האגודות הציוניות הוא חלקם הרב של יחידים מהרובד המבוסס של החברה היהודית בולל אנשים בעלי עמדות צבוריות חשובות. תופעה זאת תאמה את הערבים המקובלים בחברה המקומית והקלה על הצלחת ההתרמה בקרב התושבים היהודים.

יחד עם זה יש לציין שלפעילות הציונית נרתם חוג מצומצם יחסית מהעילית החברתית בקהילות. חוג שיכול היה לעמוד בדרישות הפעילות הציונית, תשלום השקל, קריאת חומר תעמולה וכו'.

חוג זה לא היה מובן לפעול באשר הסתבר לו כי אין תשלסונות אוהדים את הציונות מחשש של פגיעה במעמדו. (3)

הפעילים המקומים בהיותם מעורים היטב בנוף התרבותי של קהילותיהם האיצו בראשי התנועה לנסות לגייס את נבבדי הקהילה אם יש ברצונם להשריש את ההתארגנות הציונית במקום.

האגודות קמו על רקע הזיקה המסורתית לציין והכמיהה לגאולה ולקבוץ גלויות. חלק מהפעילים היו ערים לאופייה החילוני של הציונות המדינית הגורסת כי הקיום היהודי וההוויה היהודית בין הגוים הם בעיה ולא גזירה. בעיה הנתנת לפתרון אנושי ומדיני ואינה זקוקה לצו אלוהי או נס משיחי.

כנגד אגודות אלה עמדה חברת בי"ח, ארגון יהודי עתיר אמנעים שנהנה מיחס אוהד של תשלסונות ושאר לפתור את מצוקת היהודים עפ"י דרכו. מול מרכזיות א"י העמידה כי"ח את מרכזיות צרפת אשר את תרבותה וערכיה הפיזה בקרב ילידי צפ"א.

בי"ח האמינה כי ניתן לפתור את בעיות היהודים בארצות מושבם ע"י שקומם החברתי והתרבותי ותוך שלובם בחיים הכלכליים של המדינות שבהן הם חיים. התנגדות אנשי בי"ח היתה קולנית ומידי פעם יצאו מנהליה בהתקפות ובהאשמות חמורות כנגד הציונות שתוארה בתנועה אנטי צרפתית.

עקב פעילות כי"ח התקשתה הציונות לחדור אל היסודות המודרניים והמשיבילים אלה היו נתונים תחת השפעת "המודל הצרפתי".

התנועה הלאומית מצאה אוזן קשבת בקרב היסודות המסורתיים ביהדות שנבצר מהם לגלות הבנה מעמיקה ונבונה לתשתית הרעיונית של הציונות.

בין שתי מלחמות העולם שררה אווירה של גאולה בקרב קהילות רבות, שקבלה בסו"י בצורות שונות, תפילות הודיה, אסיפות, התעוררות דתית ומשיחית וגם הרחבת הפעילות הציונית ובכלל זה התארגנויות לקראת עליה ארצה והגברת הרכישה של השקל.

במרוקו - קמו חברות להעמקת התודעה הדתית, כחברת "עץ חיים", בסנג'יר נוסדה אגודת "מגן דוד" שהתמסרה להפצת השפה העברית.

עשרות משפחות עושות את דרכן לא"י וב-1920 - ההסתדרות הציונית מתבקשת לשלוח שליח עליה למרוקו. במוגדיר משיגים אשרת בניסה לבל יהודי העיר שרצו להגר לא"י וזאת לאחר שבקשה לקבל אשרות לא נענתה ע"י המוסדות הציוניים.

(4)

3. צבי יהודה. "הפעילות הציונית במרוקו ערב הפרוסקטוראט" בתוך: יהודי צפ"א

וא"י. יחידו תשמ"א.

4. ראה הערה 2.

באלג'יריה לא חל שנוי ממשי ביחסה החדש של האוכלוסיה היהודית לציונות פה ושם קמים מספר חוגים לתמיכה ברעיון הציוני, אך הם לא מצטיינים בפעילות רבה.

בסוניסיה - שנים אלה הם שנים של התבססות והתרחבות, האגודות הציוניות מתאחדות במסגרת הפדרציה הציונית הסוניסאית והם זוכים בהכרת השלטונות. האליטה היהודית הסוניסאית, בנגוד לזאת שבמרוקו לא התנכלה לפעילות הציונית.

לקראת אמצע שנות ה-20 חלה ירידה בפעילות הציונית בצפ"א. תהליך זה נגרם בעקר ע"י תהליך ההתמערבות של חלק גדל והולך של האוכלוסיה היהודית והתרחקות של השכבה המסורתית שמתוכה גייסה התנועה עד אז את רוב חבריה. כנוסף מאות צעירים יהודים נסעו לצרפת לשם השלמת למודיהם ולפעמים לשם קבלת האזרחות הצרפתית הנכספת.

תופעה זאת גרמה להדלדלות שכבת הצעירים המשכילים שהיו מסוגלים להרתם לפעילות ציונית, מה עוד שחלק מהם נסחפו אחרי זרמים אידאולוגיים אחרים דוגמת הסוציאליזם והקומוניזם.

כמו כן שלטנות הפרומקטוראט גילו יחס עויין כלפי הפעילות הציונית הן בסוניסיה והן במרוקו, אם כי גילו סובלנות רבה יותר בסוניסיה. הציונות הופיעה בצפ"א בדמות תנועה לא מאשימה, היה חסר בפעילות האלמנט העליה.

ציונות זאת עסקה בעקר בהתרמות ופחות בחנוך לערכים והיתה תלויה בתנודות הכלכליות, ההיקף המוגבל של דמי החבר, האסור להוציא חלק מבספי התרומות צמצמו את חופש הפעולה של האגודות.

הציונות בצפ"א סבלה מחוסר מנהיגות בעלת שיעור קומה ומכאשר ארגון לקוי. לא תמיד נשלחו שליחים שהיה בבוטם לסחוף אוהדים רבים לרעיון הציוני. התמונה המצטיירת מהפעילות הציונית במרוקו משקפת מצב של הנחת יסודות לתשתית ארגונית איתנה תוך כדי הזנחת הווכוח המדיני האיזואלוגי.

בסוניסיה המצב היה הפוך, היתה תסיסה רעיונית וזכוחים סוערים בין הזרמים הציונים בציונות בד בבד עם התפוררות התשתית הארגונית שהוקמה מיד לאחר מלח"ה הראשונה.

לאחר מלח"ה השניה השתנו פני הציונות בצפ"א כתוצאה ממספר גורמים אשר העקריים שביניהם:

1. השואה הביאה להתעוררות לאומית בקרב האינטליגנציה היהודית המקומית, וצד שני לשנוי מהותי ביחס המוסדות כלפי יהדות המזרח.
2. הרושם השלילי שהותיר משטר ווישי גרם לשנוי ביחס אל צרפת. גם כי"ח חזרה בה מהמדיניות הפרו-צרפתית שאפיינה את פעילותה עד המלחמה. (5)

5. ראה הצורה 2

3. תשפעת המאורעות בא"י על היחסים בין יהודים למוסלמים בארצות צפ"א.
4. החלו ניבני המאבק לעצמאות בכל אחת ממדינות צפ"א וגבר חששותיהם של היהודים מיציאת צרפת מהאזור.

באלג'יריה-הממשול העקרי שעמד בפני הרחבת הפעילות הציונית היתה הצלחת המאמצים להחייאת פקודת כרמייה באוקטובר 1943. יהודי אלג'יריה חזרו לדבוק בצרפת.

האיטאולגיה הציונית נחלה משלון בכניונה לחדור לתוך החברה היהודית האלג'יראית שהיתה אסומה לאיטאולים הציוניים.

סוניסיה-הקשר בין ירושלים לפדרציה הציונית חודש מיד לאחר עזיבת הגרמנים את סוניסיה. כל האגודות חדשו את פעולתן וכעבור שנתיים נשנתה סוניסיה למרכז התנועה החלוצית "צעירי ציון" בצפ"א.
מסרת התנועה היתה להכין גרעין לקבוץ צפון אפריקאי. לחברי התנועה גומשה תוכנית חנוכית מקיפה שכללה נושאים כמו תולדות הציונות, איטאולוגיה ציונית למודי עברית והמשרה הקלאית בחוות שהיו בבעלות יהודית. הם אף הוציאו עתון משלהם בשם "הגשמה".

רוב חברי התנועה באו מהבורגנות היהודית, ממשפחות שהיו מעוררות בתרבות ובחברה הצרפתית ונתקו כל קשר עם ההמון היהודי שהמשיך להתגורר בגטו המקומי.

היו נסיונות חדירה לגטו, אך זאת היתה איטית מאוד.

בנוסף ל"צעירי ציון" פעלה תנועת בית"ר שנשענה על בסיס צבורי

רחב, הרביזיוניסטים המשיכו להיות הזרם המרכזי בציונות הסוניסאית.

מרוקן-מבנם של היהודים היה חמור למרות הנוכחות האמריקאית משנת 1942

ואילך. היו התעללויות ופרעות ביהודים ברו חלקי הארץ עד 1945.

משנה זאת חדשה ההסתדרות הציונית את פעילותה במתכונתה הקודמת של פדרציה אזורית של ההסתדרות הצרפתית, בראשה עמדו אותם אותם האנשים שנהלו לפני המלחמה את הפעילות הציונית במדינה.

אנשים אלה היו מבוססים מבחינה כלכלית וראו בא"י את מרכז חייהם.

הפדרציה המרוקאית ראתה מחובתה להדריך ולארגן את הנוער המקומי וכן לחדור ולהשפיע מבפנים על כהול הקהילה.

רוב הפעילים המרכזיים של התנועה עסקו גם בנהול מוסדות וארגונים בעלי צביון פילנסרופי.

בתחום התנוך עודדו פתיחת חוגים ללמוד השפה העברית. במרוקו שלאחר המלחמה כמו בסוניסיה מיועדת הציונות לרובד מצומצם באוכלוסיה. צעירים ערונניים בעלי חנוך צרפתי ולרוב ממוצא חברתי של המעמד הבינוני. (6)

2

לסכום הפעילות הציונית בצפ"א, ניתן לומר שאגורמים שעודדו או דכאו אותה היו אלה:

6. ראה הערה 2

1. עמדת השליט המקומי.

2. יחס הסביבה - תנועות לאומיות מוסלמיות שמשיפיעות גם על התנועה הלאומית היהודית.

3. מבנה החברה היהודית-הקהילה היהודית הגדולה ביותר נמצאת במרוקו, זאת גם הקהילה העניה ביותר, תהליך ההתמערבות שלה נעשה בקצב איטי ביותר, לקהילה אין התנגדות לפעילות ציונית.

באלג'יריה, החברה היהודית היא חברה מתבוללת, המפגש עם התרבות הצרפתית גרם לשנוי בתנאי החיים וצרפת מהווה את פסגת השאיפות של היהודי האלג'ירי (1) השלטון הצרפתי אחראי על החנוך והוא תורם לתהליך התמערבות מוקדם, יהודים רבים גרים בערים, אחוז נשואי התערובת עולה בהתמדה וישנה ירידה בגודל המשפחה. כל זה גורם לכך שאזרמי המשיכה של צרפת עולים ויורד גורם המשיכה של איי ואכן אחוז קטן מיהדות אלג'יריה עולה ארצה. (7)

הקהילה היהודית בסוניסיה עוברת תהליך של תמורה מקהילה מסורתית לקהילה מודרנית. מתקיימת בה פעילות ציונית, חלק מהיהודים הם בעלי אזרחות צרפתית והם מעדיפים את השתלבות בתרבות הצרפתית.

4. יחס התנועה הציונית הלאומית - עד סוף מלח"ע השניה, המוסדות הלאומיים מזנוחים את יהדות צפ"א, הם רואים ביהודי אירופה, בעלי התודעה האידיאולוגית רעיונית, את הצבור הגדול המחווה יעד לעליה והם משקיעים את מרבית המשאבים בארגון יהדות זאת.

מלח"ע השניה משנה את המצב, קיומו של קבוץ יהודי זה מוסל עתה בספק. משמתבררי מימדי האסון מתעוררת התנועה הציונית ומתחילה לחפש רכוש יהודים אחרים. יהדות צפ"א הופכת להיות "המאגר" האנושי הגדול של יהודים ומסבות אלה נשלחים השליחים הראשונים לסוניסיה עם שחרורה ב-1943 וב-1944 יוצאת משלחת שניה הפעם ל-3 ארצות צפ"א הצרפתיות.

פסק זמן מהפעילות הנ"ל נוצר כנשסתוימה המלחמה וכל המאמצים היו מרוכזים בלעדית להצלת שארית הפליטה מאירופה.

5. השפעת ארועים בינלאומיים - שחרור צפ"א המוקדם, נפילת סטרו שח ווישי, סיום המלחמה באירופה. (7)

מה הניע את היהודים לעלות?

עליות יהודי צפ"א לא היתה בבחינת "הכרח". לא היתה זאת עלויה בעקבות שואה. לא היתה זאת עלויה מצוקה אם כי היתה מצוקה. לא היתה זאת עלויה ציונית אם כי היתה ציונות ותנועה ציונית בצפ"א.

היתה זאת שיבה הביתה, שיבת ציון, יהודים אלה חזרו ואמרו יום-יום את תפילתו של הרמ"ם : "אני מאמין באמונה שלמה, בביאת המשיח, ואף על פי שיתמהמה עם כל זאת אחכה לו בכל יום שיבוא"

7. א. שוראקי, קורות היהודים בצפ"א, ת"א 1975

דורות רבים הם חכו והנה באו שליחיו של "המשיח" והביאו את משורת ירושלים הנמאלת וכבנית, את משורת המדינה היהודית, העצמאית, וקראו להמן בית ישראל לשוב הביתה. (8)

ניצה דרוימן (9) סוענת שהוענקה השיבות רבה מידי לפעולותיהם של המרגונים הציוניים בארצות האסלאם. נעשה נסיון להתאים את הפעילות שהיתה נהוגה בארצות אירופה לזאת שבארצות האסלאם. יהודי ארצות האסלאם שייכים לדעתה, ליסוד המסורתי של עליה לציון והתיישבות בציון. הנגוד בין הציונות האירופאית לזאת של יהודי ארצות האסלאם נובע מכך שמסרת הציונות האירופאית היתה בניית חברה חדשה שבסיסה הכלכלי יהיה שונה מבסיסם של יהודי מזרח אירופה. תפיסה זאת היתה זרה ליהודי ארצות האסלאם שהיו יצרניים.

לדעת כהן (10) יעדי הגירה נעשו עפ"י שקולים של נוחות כלכלית ופוליטית א"י

נחשבה האפשרות האחרונה, אפשרות של "אין ברירה" לאותם יהודים שלא יכלו להקלט בארצות אירופה או אמריקה.

מסבוחנים את עליותם של המעפילים הצפון אפריקאיים בלבד בתקופה שעדיין לא היו מאוממים ע"י המוסלמים או הצרפתים, נראה שאותם מעפילים עלו הן מתוך מניעים של שיבה לזיון וחלקם עלה מתוך מניעים ציוניים, יחד עם זאת התבוננות רחבה יותר בכלל העליה מצפ"א מחזקת את גישתו של כהן. (מאחר ונושא זה לא שייך לעבודה לא ארחיב עליו את הדבור) אחרי מלח"ה הצנייה נכנסים מושגים חדשים ללקסיקון האיזואלוגי של יהודי צפ"א.

"הגשמה", דהיינו עליה לארץ לאלתר.

"הכשרה", הכנה מוקדמת לקראת העליה.

את המושגים האלה מאמצים להם חוגי הצעירים שהיו פעילים בארגונים הציוניים הצעירים.

היו משפחות שלמות שלא הבירו את המושגים האלה, בשבילם עליה לארץ היא בבחינת שיבה לציון שיבה עם מימד של משיחיות, ואכן חלק מעולי "יהודה הלוי" הגיעו. משנדמה היה להם שהמשיח בא (11)

ב-1947 משאליחים מגיעים הם אומרים ליהודים שיש מגמה של עליות כל היהודים לא"י.

בדברי המרואיינים יש הד לכך שמניעי העליה לארץ היו תערוכת ציונית עם נופך של שיבת ציון המסורתית.

"החלומות היו וורודים היתה אהבה עזה לארץ ושאפה לעליה, החדרנו ע"י שירים. שאיפה לעליה היתה המשך ישיר וטבעי של השפה היה ברקור שכל הפעילות הגבירה את אהבתנו לארץ והרצון להגיע לארץ... העליה לארץ היתה במונחים של "ירושלים" ולא מקום אחר. היו הרבה שירים סביב הערגה לארץ....

8. אפרים בן חיים, "ההעפלה מצפ"א שלוש האניות" בתוך: שרשים במזרח, קב"מ 1986
9. ניצה דרוימן, "על הציונות בקרב ארצות האסלאם", בלונים 28 ע"מ 85-92
10. ח'י, י' כהן, "הגורמים לעליה מארצות אסיה ואפריקה במאה ה-20" בתוך: ציונות ועליה מצפ"א, או"פ (הרצאה שנתנה בירושלים 1968)

דוד שלי היה לו חדר עם שטיחים תלויים והיו שם תמונות של הרצל נורדאו ואחד
העם" (12)

11. ראה הערה 8

12. ג.ד כהן, ראיון אופקים 1991, נספח 1.

התנועה הציונית במרוקו 1943-1948

התנועה הציונית במרוקו קמה ב-1900 ועברה שנויים רעיוניים וארגוניים החל מאמצע שנות ה-30, היא נעשתה תנועה ששללה את הגולה וראתה בעליה לא"י את תכלית הקיום היהודי.

משנות הארבעים של המאה-20 התפתחה התנועה הציונית במרוקו הודות לגורמים הבאים: (1)

1. האיום הנאצי, עליית השפעתם של האנטישמים הצרפתים במרוקו, הידיעות על גורלם של יהודי אירופה, חוקי ההפליה של שלטון וישי, כל זה הגביר את פחדם של יהודי מרוקו וחזק את האמונה בפתרון לאומי-מדיני.

2. תבוסתה של צרפת ובניסת בנות הברית למרוקו, ערער את אמונם של יהודי מרוקו בצרפת והניעה אותם לחפש דרכים חדשות לפתרון בעיות הקהילה.

" אחרי מלחמת העולם השנייה היתה אבזבה של הנוער היהודי, קבלנו חנוך צרפתי באליאנס, חלמתי על פריז ועל תרבות צרפת, היתה תחושה שהתרבות הצרפתית זה לא זה, התחילו להגיע הדים מאירופה על השואה." (2)

נסיגות אלה הופנו בכיוונים שונים:

1. פעולה במישור הבינלאומי לשם השגת שוויון בזכויות ובחובות.

2. יצירת קשרים עם יהדות ארה"ב והבנסת ארגונים יהודים, פילנטרופים, לפעולה במרוקו בקרב היהודים.

3. הקשרים עם המוסדות הציוניים בצרפת מתרופפים וישנה פנייה ישירה למוסדות הציוניים והלאומיים בא"י.

4. בסחונם של יהודי מרוקו התערער באשר להמשך ישיבתם שם, כל זה עקב, התחזקות של התנועה הלאומית הערבית שהחלה לדבר על עצמאות לאומית, פרעות ביהודים במאי 1945, והתגברות ההסתה בעתונות הערבית הלאומנית במרוקו נגד היהודים והציונות, האשמתם בהתבדלות מהמוסלמים והתנכרות ללאומיות המרוקנית.

1. צבי יהודה, "תחיה עברית וחלוציות במרוקו משנים 1948-1948" בתוך: מחקרים בתרבותם של יהודי צפ"א, עורך ישעיהו בן עמי, ירושלים תשנ"א
2. גד כהן, ראיון, אופקים, 1991

5. קרנה של התנועה הציונית עולה וגורמת להידוק הקשרים בין יהודי מרוקו והיישוב בא"י ולהתעוררות גדולה לעלייה.
כל הגורמים הנ"ל ועמם שנויים חברתיים - כלכליים שעברו על יהודי מרוקו באותן שנים הביאו להתהוותם של שני תהליכים מרכזיים שהשפיעו על התפתחותה של התנועה הציונית המרוקו בתקופה זאת.
* כנון תנועה להתחדשות תרבותית עברית.
* הקמתם של ארגוני נוער חלוציים.

א. התחדשות תרבותית עברית

נושאי דגלה של תנועה זאת היו בני הנוער היהודי המשכיל, נוער זה רצה ללמוד את השפה העברית ולהכיר את השורשים ההסטוריים והתרבותיים לא במסגרת החנוך המסורתי כי אם במסגרת החנוך העברי המודרני שהיה שווה ברמתו לחנוך הכללי.

" גדלתי בבית ציוני, היתה שעה עברית בביה"ס באליאנס, בתגים הייתי מתרגם בבתה מצרפתית לעברית.

במלחמה הגיעו שליחים והיו שייכים לחברה "מגן דוד". בשכנות התארגנו חובבי השפה.

היתה קבוצה "אליעזר בן יהודה" המסרה היתה הפצת השפה העברית, היו אפילו מרסיסי חבר ושלמנו דמי חבר." (3)

נוער זה נעזר במתנכיים עבריים מילידי המקום שהתחנכו באגודת "מגן דוד", במתנכיים יוצאי א"י ובחיילים ופליטים יהודים שידעו את השפה העברית. זמלקה לנוער והחלוץ ספקה אמצעי למוד להוראתם של השפה העברית ומקצועות יהדות עפ"י השיטה הנהוגה בא"י.

פצת השפה והתרבות העברית נעשו ע"י אגודות שונות, "מגן דוד" שהיה לארגון הקיף את כל הקהילות היהודיות החשובות במרוקו. בין הפועלים הנוספים היו

גד כהן

"אגודת חובבי השפה". אגודת הנוער " שארל נטר" שבתוכה פעלה "סקציית מרומפלדור" שעסקה בחנוך מתן עברי לאומי תלוצי לנוער היהודי, היא קלטה לתוכה את פעילי "בן יהודה".

כל החוגים והאגודות הנ"ל שקמו במרוצת 1943-1948 הקדישו את פעולתם לשלושה נושאים מרכזיים:

1. פתיחת שעורי ערב ללמוד השפה והתרבות העברית לנוער היהודי.
2. ייסוד וארגון "עונג שבת" שבמסגרתו התקיימו הרצאות על נושאים יהודיים.
3. ארגון מסיפות הצגות והגיגות בנושאים לאומיים, ארועים אלו התנהלו בעברית. פעילות עניפה זאת הרחיבה את חוג הקוראים בשפה ובספרות העברית וחייבה פתיחתן של ספריות עבריות.

"ס.ד. לוי היה נשיא "מגן דוד" חברה שלמדה עברית ויהדות. מאיש הזה נשה "עונג שבת" והזמין את כל חובבי השפה, אנשים נאמו שם ובר גיליתי את המורים לעברית. התחלנו ללמוד עברית והפכנו את זה בבתי הכנסת, כך הכרתי את גד כהן. שקדתי על למודי העברית, המורים שלי היו אבוקסיס, אדרי התקדמתי מר עם העברית ולמדתי קצת תלמידים מתקדמים.

פגשתי מישהו ששלחו לו הרבה ספרים מהארץ על אליעזר בן יהודה כולל המילון ועשיתי על זה עבודה, "דבר עברית והבראת" תוך תקופה קצרה הגיעו הרבה צעירים וצעירות שרצו ללמוד עברית. נתתי שעורים פרטיים היתה דרישה גדולה למורים לעברית.

"עונג שבת" היה בחסות לוי, אכתנו הצעירים בקטנו רשות להפגיש את הנוער בשבת כדי לדבר על ציונות ועל א"י קבלנו רשות לעשות הכל בשקט ובהסתר, המבוגרים חששו מהערבים וגם מהצרפתים." (4)

לפעולה העניפה של הפצת השפה והספרות העברית במרוקו היו שלש תוצאות חשובות

1. החדרת השפה העברית החיה והספרות העברית החושה לחוגים רחבים בקרב יהודי

4. שלמה ביטון יוחאי, ראיון, קבוץ צאלים, 1991

1. מרוקו ובראשם הנוער היהודי.
2. הדוק הקשר עם הישוב העברי בא"י על-ידי התכתבות עם המוסדות הלאומיים בא"י ובין נוער יהודי ממרוקו ונוער עברי בא"י.
3. יצירתה של ספרות עברית חדשה במרוקו אשר נכתבה בידי מורים עברים ובידי התלמידים המתקדמים.

ב. ארגוני נוער חלוציים

הפעולה להפצת השפה והתרבות העברית בין שורות הנוער היהודי במרוקו היתה הבסיס לכינונם של ארגוני נוער ציוני חלוצי במרכזים העברים במרוקו משנים 1943-1944.

אגודת הנוער "שארל נטר" שפעלה במסגרת חוקית אפשרה את התלכדותו של הנוער הציוני חלוצי בתוך האגודה. בסוף 1945 היא רכזה בתוכה קרוב ל-1500 בני נוער.

אגודת "שארל נטר" התנגדה לפעילות פוליטית והצהירה על המנעונית ממעורבות במחלוקות בקהילה. היא שאירה בידי חבריה את החופש לפעול במסגרתה עפ"י השקפתם האישית.

כתוצאה מכך היה ניתן לנהל פעילות ציונית חלוצית במסגרת של אגודת נוער חלוצית. בין חברי אגודה זאת נמנו חברים שהזדהו עם רעיונותיהן של תנועות הנוער השונות מימין ומשמאל.

בראש מאווייו של הנוער היהודי שהתגבש מסביב לארגוני הנוער הציוני חלוצי עמדו העליה לא"י והשתלבות במאבק לעצמאות מדינית.

"הייתי בחברת "מגן דוד" חברה ללמוד עברית למדו אותנו אנשים מאקדמיה, היינו בחורים בני 17-18 היו גם מורים ממרוקו שלמה ביסון

יוחאי וגם דדון יעקב ושלמה.

הלמודים היו בערב אחרי העבודה היה מורה מא"י אחד בשם אמסלם וחסין שהיה מורה באליאנס. היתה קבוצה שנקראה "בני יהודה" התעסקו גם בספורט, בקבוצה היו גם בנות.

הלכנו לקבוצה ממניעים ציוניים ללמוד עברית בא מישהו בשם שלמה ברדה, סוניסאי, התחיל לארגן את החברה להוציא לפיקניקים. הוא ספר שמתארגנת קבוצה ללנסיעה בלתי ליגלית הוא מניין את האנשים ויצאנו לפעילות כמו בצופים. אמסלם היה עושה המשרה ושם למדנו שירים בעברית וחקלאות. (5). בתום מלחמת העולם השנייה דאגת האופים שספלו בעליה הופנתה להעלאת נצולי הצואה, מכסת הרשימות שנתנו הבריטים היו מצומצמות וכך למנעה מלכתחילה אפשרות של עליה חלוצית לגלית בקנה מידה רחב ממרוקו.

העלאתן ארצה של שתי קבוצות בני נוער לא"י ממרוקו ארמה להתלהבות גדולה ועוררה רצון עז לעליה לא רק בין שורות הנוער הציוני חלוצי אלא גם בין מבוגרים ובעלי משפחות במרוקו.

הלחץ שהפעיל הנוער היהודי במרוקו לעליה דחף את ארגוני הנוער הציוני חלוצי לנסות ליצור קשר עם אורמים ציוניים חלוציים בצרפת ובמוניסיה להמשרה ולעליה.

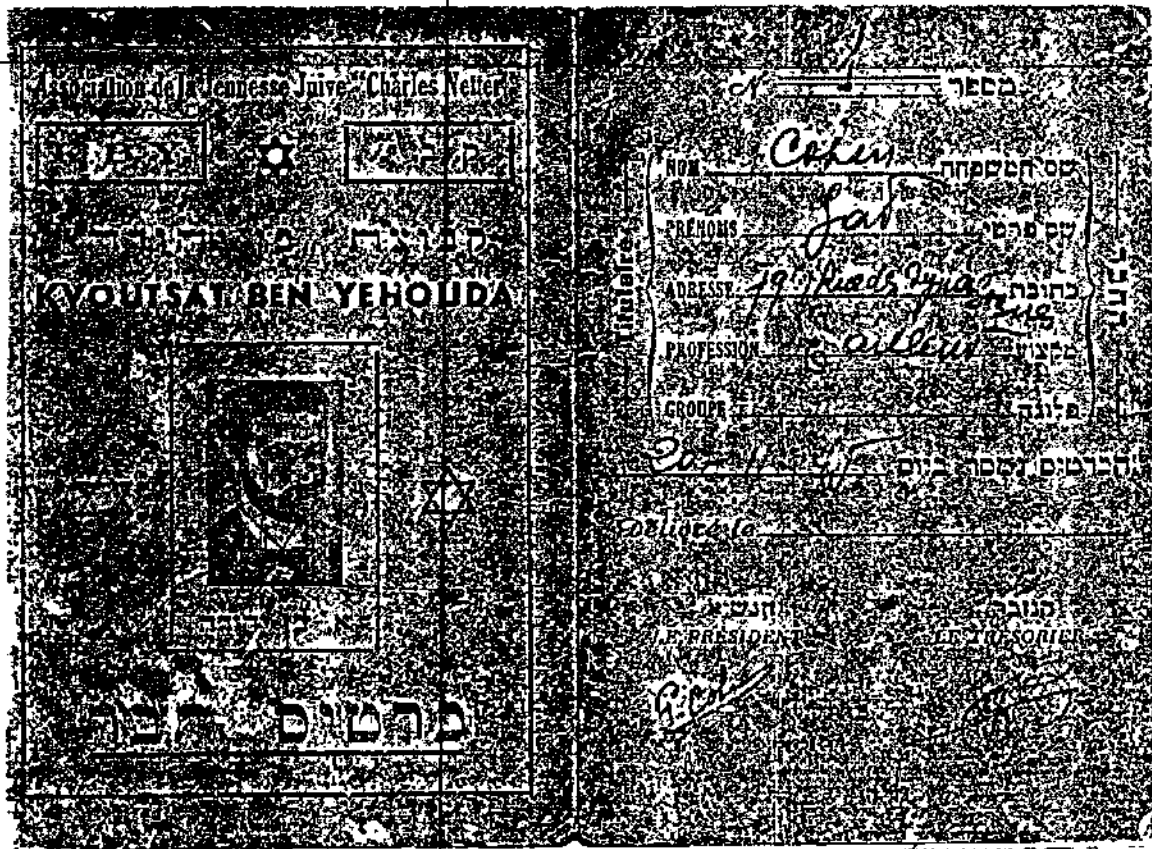
הנוער החלוצי הבין שעליו לחפש דרכים חלופיות שיובילו אותם לארץ. בפני נוער זה לא עמדה השאלה הרעיונית לממשול והם היו מוכנים להצטרף לכל תנועה חלוצית שתבטיח עליה ארצה.

"היינו מעוררים בארועים אלה שהיו שייכים לאינסליגנציה היהודית, היו משמיעים כל שבת חדשות מרדיו לונדון שמענו באנגלית והיו מתרגמים לצרפתית, ... בוסקילה היה פונה לסוכנות ידיעות והיו שולחים לו אינפורמציה ... לוי היה מקבל ידיעות מפני שהיה ראש הקהילה היהודית.

5. אלי ביסון

.../.

למדנו עברית והיה רצון לעלות, היה ברור שלא נקבל סרטי קסים אם הכל הולך
 לניצולים והיתה תחושה שאין תקווה שנעלה.
 כתבנו לארץ לסוכנות היהודית כדי לעורר את בעיות העליה. שמענו על אניות
 העפלה שמגיעות לאירופה.
 מהארץ בא אליהו לולו הוא כנראה היה בקשר עם סם אבוטכול והוא הזיז בסוכנות
 דברים כדי שיארגנו משהו שקשור בעליה.
 "בשרל נטר" אולם של נוער יהודי צופי שלא עסק בציונות היתה אסיפה ושם אמר
 אליהו לולו דבר בעברית, למה אתם חושבים שהנוער בארץ בר... ומישהו ענה לו
 כי בישראל אוכלים תפוזים. " (6)
 על רקע זה של לחץ גדול לעליה ולאחר שהופסקה הקצבת רשיונות העליה לארגון
 הציוני במרוקו עלה רעיון ארגונה של העפלה מצפון אפריקה לא"י על-ידי סירות
 שיפליגו מחופי אלג'יריה.

6.שלמה ביטון יו"ר

בדפים האלו...
 אויב...
 אצ"ל...
 כמו...
 נן...
 אש...

ארגון מסעה של "הוזה הלוי"

א. ארגון המחנה בסנס

לעליה זאת שארגנו שליחי המוסד לעליה ב' בצפ"א חיו שתי תוצאות:

1. הקמתם של תנועת החלוץ וארגון "הרגנה" ("המגן") במרוקו.

2. תחילתה של עליה המונית בלתי מאורגנת ממרוקו לא"י.

פעילות נרחבת להקמתה של התארגנות נוער מחתרתי להגנה ועליה מצפ"א נעשתה

במשך 1947 כאשר נתחלפה מדיניות העליה של המוסדות הלאומיים בארץ מעליה

לגלית של חלוצים מעטים מהאזור להעפלה בסירות מחופי אלג'יריה לא"י.

יאני אבידוב היה אחד השליחים, הוא נשלח מטעם המוסד לעליה ב' להכין את

מבצע ההעפלה. בהגיעו לאלג'יריה כנס בעזרת אפרים פרידמן (בן חיים) שידע

צרפתית את ראשי הקהילה, בא כח הג'וינס ושלושה מנכבדי הקהילה שייצגו

מפלגות שונות, הישיבה התקיימה בבית הועד של הקהילה היהודית, מטרת הפגישה

היתה ליצור קבוצה מקומית שתעזור בצד הסכני של ארגון ההעפלה, מציאת מקום

לשלוח האניה, מציאת מחנה מעבר ובעבר גיוס אמצעים (1)

היו מספר בעיות לוגיסטיות בפניהן עמדו השליחים הארץ-ישראלים.

1. מציאת משרד ואיש קשר, בעיה זאת נפתרה כשהתקשרו עם הכרמל מסגיש שהשכיר

חדר וסלפון בביתו לשליחים.

2. מציאת מקום מתאים להפלה.

3. מציאת מקום מתאים להקמת מחנה בו ירוכזו המועמדים לעליה.

המסרה היתה למצוא פתרון אחד לשתי הבעיות הנ"ל, כלומר למצוא מקום מתאים

לעגינת אניה שלא יהיה רחוק משטח המתאים להקמת מחנה מעבר.

שלושה יצאו לחפוש מקום כזה, אחד מראשי הקהילה, יאני אבידוב ואפרים

פרידמן. כ-10 ק"מ מהעיר סנס באלג'יריה נמצא מקום נח היורד לים ובו מטע

פרא של עצי זית ודקל ובית עזוב והרוס. האדמה היתה שייכת ליהודי ושומר ערבי

הופקד עליה. לרגלי המדרון יצר החוף מפרץ טבעי קטן. חשיבות רבה היתה לעובדה

ז

1. יאני אבידוב, נתיבים נעלמים, עם עובד, ת"א תשמ"ו

שהמקום היה שייך ליהודי, חמסע היה יכול להסתיר מעוברים וסבים את המחנה.
 בסמוך למקום היה בית קפה ערבי. (2)

אחת הבעיות שעמדו כעת בפני השליחים היתה הפצת הנסיעה לא"י, העברת האנשים
 למחנה, וכן שמירה על קשר עם מוסדות עליה ב' כדי שאנשי אכן תגיע במועד
 המבוקש.

מסתבר שמכל הבעיות בעיית גיוסם של עולים לארץ היתה הקלה ביותר, לא
 רק זה, השליחים היו המומים מכמות האנשים שהביעו נכונות לעזוב הכל
 ולעלות לארץ, כמות זאת של האנשים יצרה אח"כ בעיות נוספות במחנה המעבר
 בקהילה היהודית של אכג'יר, ומאוחר יותר בקפריסין היו השגות על כך שלא
 היתה סלקציה בבחירת האנשים.

בתקופה זאת של תפוש מחנה וראשית התארגנות נפוצה שמועה כאילו פעמי משיח
 הגיעו ולבית הקהילה באכג'יר החלו להגיע המונים, משפחות שלמות שעזבו הכל
 וציפו להגיע עם המשיח לא"י. היה צורך בארגון מזון ולינה, אנשי הקהילה
 ספקו לקראת פסח את מכסת המזון למארגני מחנה סנס, אלה עברו בקרב ההמונים
 שנאספו בבית הקהילה והכריזו על נסיעה לימ החג למחנה בסנס במסווה של נופש
 וכך בעצם החלה הפעלתו הראשונית של המחנה (3).

כדי לגייס אנשים נוספים ממקומות אחרים, עברו נדיה כהן ופרידמן בבתי
 הכנסת, ספרו על א"י ועל עליה לארץ, לכולם הובחר שמדובר בעליה בלתי לגלית
 ושיוכלו לקחת עמם מעט חפצים.

במרוקו מלאו בתי הכנסת מקום חשוב ומרכזי, חברי תנועות הנוער הכינו מעין
 ידיעון בסטנסיל כתוב בערבית מוגרבית בכתב רש"י פעילי התנועה היו מקריאים
 את הידיעון "והקהל היה שומע בחרדת קודש" (4).

בסוניסיה פעלו בדרכים דומות אך בהיקף נמוך יותר.

אנשים החלו לזרום לכיוון אכג'יר, האנשים שגויסו ע"י אלי אוחיון וסם אבוטבול
 התחילו להגיע בכוחות עצמם.

2. בן חיים אפרים, "ההעפלה מצפ"א שלש האניות"
 3. ראה הערה 2
 4. ראה הערה 2

" השאיפה לעליה היתה המשך ישיר ומבטי של השפה היה ברור שכל הפעילות הגבירה את אהבתנו לארץ והרצון להגיע לארץ.

ענין העליה היה סודי ולא פומבי הכל נעשה דרך סם אבוטבול (אב יסל) אמא שלי ידעה על ענין העליה ולא עכבה בעדי, גדלתי באווירה ציונית. היה לי דוד שהיה לו חדר עם שטחים של הרצל, נורדאו, ואחד העם. העליה לארץ היתה במונחים של "ירושלים" ולא מקום אחר. היו הרבה שירים סביב הערצה לארץ.

משאמרו לנו להתארגן אמרו לקחת מזוודה עם בגדים, יצאנו בחבורה, נסענו לאלג'יר ומשם למחנה. המחנה היה בסביבות סנס, (סם כבר היה במחנה) " (5)

"החורים לא רצו שהילדים יעזבו. רצו רק רווקים וצעירים, לי היה דרכון ואני לא ספרתי שאני נשוי.

נסענו באופן פרטי מקזבלנקה לאוג'דה. באוג'דה קבלנו ויזה לאלג'יריה. ברכבת היה איש קצר שער "התקווה" וכך ידענו מי הוא. הביאו אותנו לאכסניה שנקראת "באב אל ווד" נשארו שם יומיים שלושה ומשם לקחו את כולנו למחנה. אותנו אספה משאית אספקה למחנה סנס. היו כאלה שבאו באוטובוסים עם כרטיסים." (6)

"ואח"כ הגיעה הידיעה שמי שרוצה שיבוא למפגש באלג'יר הודיעו להגיע בכל הדרכים. אני לקחתי את אחותי הקטנה מזל, אני הוצאתי דרכון בסענה שאני רוצה ללמוד תנ"ך בא"י. למי שלא היה דרכון סם אבוטבול ארגן את מעבר הגבול. באלג'יר באו חברים מהתנועה שרו שירים בעברית בשריקה וכך זיחינו אותם והובילו אותנו לאכסניה, שבה היו תנאים קשים מאד מבחינת לינה ותזונה. הטוניסאים סבלו יותר בהבנה מהמרוקאים. משם נסענו בצורה מאורגנת לסנס." (7)

5.גד כהן
6.אלי ביסון
7.שלמה ביסון יוחאי

.../.

חברי תנועת "דרור צעירי ציון" באלג'יר חבו בתחנה לכל רכבת שהגיעה עם מעפילים והם הועברו במשאיות למחנה. מאחר וכמות האנשים הייתה גדולה צריך היה להכין מקום אכסון אלטרנטיבי עד שתאפשר העברת כולם למחנה, האנשים אוכסנו בבית הקהילה ומועדון בית"ר.

משפת שנחבר היו שתי חושות. המשרת המקום והקמת המחנה הוסלו על רפאל חמל הוקמו מספר אוהלים וההנחה הייתה שיכואו כ-500-600. באוהלים לא היו מיסות. אוהלים שיועדו במקור ל 7-8 איש הוסבו ל-30-40 איש, המחנה נפתח לקראת סוף חודש אדר תש"ז.

האנשים סודרו משפחות משפחות בין עצי היער. בימים הראשונים לא היה מזון והאנשים היו רעבים, קבלו כמה תמרים, מרק ופרוסת לחם, בזה התמצתה ארוחת הצהרים.

היו אנשים שהלכו לבית הקפה הערבי והחליפו בגדים תמורת מזון. התנאים במחנה היו קשים, לא היו מספיק כלים, מעט מים לשתייה, לשטיפת כלים היה צריך לרדת לים.

במחנה היה נסיון להעסיק את העולים ע"י שעורי עברית ספורים ושירים על הארץ, ותרגילי סדר.

בראיונות שערכתי אנשים ציינו את התנאים הקשים במילים מועטות בלבד לתחושת, הקשים במחנה לא השאירו בהם משקעים עמוקים חשיבות רבה יותר הם ייחסו לחלקים אחרים במסעם.

"התנאים היו קשים. לא היה מזון המים היו מעופפים.

היתה קבוצה מטוניס שהתחלטה על המחנה, להם נמסרו הדרכונים והכספים. הקבוצה מקבוץ ראבים טפלה בעניין. כל היום לא עשינו דבר. חבינו לאנייה. במחנה חבינו חודש." (8)

8. אלי ביסון

"סנס-חיבינו עם חודש ימים, היו בכירי התנועה, נציגים מאנג'יר, טוניס
ומרוקו. ממרוקו היה סם אבוטכול ונציגה כהן היתה אחראית מטעם הסוניסאים." (9)

ב. החפלה

הציפיה לאניה היתה מורטת עצבים הן למארגני המחנה והן למפעילים. מארגני
המחנה היו צריכים להתמודד עם קבוצה גדולה של אנשים שהיו בתנאים קשים
שצפו לעליה מהירה, שסבלו משעמום, מחוסר מעש, ששגרת החיים שלהם שונתה,
רמת הבטחון במחנה היתה רעועה, חלקם החלו לבלות בבית הקפה הערבי והיה חש
שמה תדלוף סיבת ההתכנסות האמיתית של קבוצת אנשים גדולה כל-כך, על רקע
ההתנהגות של מרבית העולים בלטה קבוצת מתורי "דרור" שאורגנו ע"י
אפרים פרידמן. (10)

מצב הרוח במחנה היה קשה והיו כאלה שאף איימו שברצונם להזרז לבתיהם.
במצב קשה זה הגיעה ההודעה מפריז שהאניה מוכנה.
הסתבר שהיה קושי בהשגת מפות לרב החובל, נסיון להעזר בד"ר יהודי מקומי
נכשל ורב החובל נאלץ להגיע למקום כדי לבדוק את תנאי העגינה. הוא החליט
לשנות את מקום העגינה שנקבע כתוצאה מכך צריך היה לחובל את האנשים בסירות
למקום העגינה של האניה.

לאחר שנמצא המיש שיוביל את האנשים בסירות היה צורך ליצור שגרת טיולים
במחנה כדי למנוע מהערבים המתגוררים בסביבה לראות בתנועה פתאומית של
אנשים משהו חשוד.

"כל ערב היינו יוצאים לטיול מסע לשפת הים כדי להטעות את התושבים הערבים
כדי שיתחשבו שאנחנו צופים. בשבת שמענו שהאניה הגיעה והיו סמנים הדלקת אש
מאחד ההרים" (11)

- 9. שלמה ביטון יוחאי
- 10. יאני אבידוב, נתיבים נעלמים
- 11. אלי ביטון

.../.

נקבע שהספינה תאתר את המחנה עפ"י סמנים. עמוד עשן ביום ועמוד אש בלילה
הכוונה היתה להעביר את הצעירים ברגל עד למקום העליה לסירות ואת בעלי
המשפחות והמסען להעביר במשאית.

המשאית הינה נתקלה במסערה ונסתה לעכב אותם עדכמה שאפשר, כשה"כ הועלו כ-
400 אנשים, ההעמסה נמשכה מספר שעות והאניה יצאה אל חופי צפ"א.

"הלכנו בחוף בשיירה וכשראינו רכב הסתתרנו. הבנות נלקחו לחוד. הגענו
לחוף האניה עגנה מאחורי צוק גבוה, כך שהיא לא נראתה מן החוף. הירידה
לחוף היתה תלולה, סם הקפיד מאד שהראשים יהיו מורדים ושנשמור על שקט.
נודע שהאניה בריכה להסתלק מהר מאד מפני שקבוצה אחת נתפסה ע"י
המסערה, במחנה היתה פעילות רשמית ואותנו לאניה להסתלק מיד." (12)

"בלי לה העירו אותנו אמרו לנו עולים, הלכנו בשיירה בחוף לא לקחנו מזוודות"
(13)

"בא סם אכוסכול (אביטל) הם הפרידו בין גברים לנשים ומשפחות סתבתי את
אשתי והתחלנו ללכת לחוף הים. האניה נעמדה רחוק מהחוף ועם סירות הגענו
לאניה.

רצו להכניס 600 אנשים. אשתי הביאה את הנדוניה, לא נתנו לקחת ציוד
ולמשנו בגדים כפולים כי לא ידענו מתי יגיע הציוד לא"י...
אחרי זה שמענו שהצרפתים פשטו על החוף ועלו כ- 450 אנשים במקום 600. (14)
ביום ההפלגה הים היה סוער על האניה לא היה מספיק פחם לכל הנסיעה והיא
עגנה בפלרמו מעמיסה פחם.

החל מהיציאה מפלרמו אנית משחית בריסית לוותה את האניה עד אלכסנדריה. מחוף
מצרים ועד חיפה האניה לוותה ב-4-5 פניות מלתמה בריסיות.
קרוב לחיפה היתה התקפה של הבריטים שניסו לעלות לאניה. המעפילים נלחמו בהם

12. שלמה ביטון יוחאי
13. גד כהן
14. אלי ביטון

.../..

במקלות, בקבוקים וסמרטוטים רטובים, בקרב הזה נגד הבריטים היו נפגעים אחת מהספינות האנגליות נגחה את האניה והיה חשש שהספינה תטבע. האנשים נבנעו קראו "שמע ישראל" לאניה נזרקו אף כמה רמוכי גז.

"שטנו 21 יום מסנס עד חיפה. בחוף סונים היתה סערה ותשכנו שהאניה תשבר. האניה היתה על פחם וקיסור היה חסר פחם עצרנו בפלרמו באיסליה כדי לקנות פחם.

כנראה ששם האנגלים ניסו למנוע מכירת פחם לאניה, הג'ונס סדר את הענין, האניה יצאה ומשם התחילו לעקוב אחרינו ושאלו לאן נוסעים והאניה ענתה למבריים.

והאנגלים נתנו הדרכה כיצד להגיע למצרים והיה כנראה אירון שעבר ובדק ואסור היה לעלות לספון. לא היה רופא, נפטרה ילדה וזרקו אותה לים. המים היו במשורה, בסוף השייט התחילו להוציא כמויות גדולות של אוכל. היה אחד בשם חיים מויאל מפאס - נקלע במקרה בא לבקר אנשים ועלה על האניה ניסה לארגן פעילות תורנית-תלמיד חכם. משכנסנו למים הסריטוריאליים ראינו שמציידים את החיילים באניה האנגלית במסכות גז. לאנגלים היתה רשת שהגנה על האניות. אותנו ציידו במקלות. אניה בריטית נתנה מכה לאניה שלנו והאניה נסתה הצידה, אניות מלחמה הקיפו את האניה שלנו הורידו סולמות חבלים והאניה נגרה לנמל חיפה. הורידו את האנשים בנמל הנפט, אני חושב." (15)

כחיפה האנשים הורדו והועלו מחדש לאניה הגרוש "OCEAN VIGOR".

האניה יצאה מסנס 10-11\5\1947 בעבור 21 ימי שייט היא מגיעה לחיפה בתאריך 31\5\1947 ועוד באותו היום הם מגורשים לקפריסין.

בואם עורר הד גדול, העתונות ציינה שהגיעו יהודי צפ"א "היושבים בשלוה"

15. אולי ביטון
16. אפרים בן חיים, ע"מ 277

.../.

ובעתון "דבר" נכתב "האניה הזאת באה להעיד כי אך סילוף הוא לזהות את שאלת
יהודים עם שאלת יהודי אירופה בלבד..." (16)
שיבות רבה היתה לתהודה זאת הן לישוב בארץ והן ליהדות צפ"א.
לישוב בארץ זה הוכיח שיהודי צפ"א רוצים לעלות, אבל יהודי צפ"א התעורר
ארצון לעלות ביתר שאת.

2. קפריסין

ענה עמדו המעפילים במבחן נוסף שדרש מהם סבלנות רבה, שהעמיד אותם בקשיים
אילו בלתי מוכרים להם, בקפריסין היתה הזדמנות לחוות מעט, את "החוויה
הישראלית", בזעיר אנפין, דהיינו מפגש עם הממסד הפוליטי, מפגש עם יהודים
מקומות אחרים, מפגש עם דעות קדומות, מפגש עם דפוסי ארגון חברתי שלא היו
מוכרים להם, ואכן ההתנסות הקפריסאית היתה כואבת, בדידותם של עולי צפ"א
היתה בולטת, התנכרו להם והם היו מנוכרים ובלסו משונותם בנוף מחנות המעצר
בקפריסין.

למעלה מ 90% מן המעפילים במחנות בקפריסין, (יוצאי אירופה) היו מוגדרים
ומאורגנים בתנועות נוער ובמפלגות הפוליטיות השונות שבתנועה הציונית, אלה
שהגיעו בלתי מוגדרים למסגרת פוליטית כלשהי, נתבקשו להגדיר עצמם לאחת
התנועות הפוליטיות הקיימות עם בנייתם למחנה (17).

"המחנה היה מחולק לשוה"צ, בית"ר, וכו', והתחיל מיד ציד נפשות.
היו מרוקאים שהלכו לשוה"צ ולבית"ר, כל קבוצה רצתה לספח אליה חלק מהעולים.
היתה שיחה עם מנהל הגוינס, ונוצר קשר עם שליח מסם אלו מויאל.
מחוץ למחנות היה אזור שאליה באו שליחים מהארץ. לכל תנועה מהארץ היו
שליחים שגרו בסמוך למחנה. השליח היה מספק את הצרכים הרוחניים של כל

16. אפרים בן חיים, ע"מ 277
17. נחום בוגנר, מחנות הגירוש בקפריסין 1946-1948, אוניברסיטה עברית
ירושלים, 1986

תנועה. אלי מויאל היה כזה וכך התגבשה במחנה גם קב' "אליעזר בן יהודה".
(18)

בדינמיקה החברתית של המחנות התחילו להתגבש קבוצות שנהנו מיוקרה והחזיקו בעמדות הכח במחנות היו גם קבוצות שוליים שהיו רחוקות ממוקדי החשיפה. בעיני הכל היו הארצינים הקבוציים קבוצות היוקרה במחנה והם זכו למירב העזרה.

כל התנועות ספחו אותם בהיותם הבסיס לכל פעילות כגון: "שורות המגוינים" למוד עברית, בתי מלאכה, ופעילות תרבותית.

הם היו חוס השדרה לקיום הסדר והמשמעת במחנה ודרכם השפיעו השליחים והנחו את הנהגת המחנות. קו האופי הבולט ביותר במחנות קפריסין היה ארגון כל תחומי החיים כגון: שכון, מזון, ותקבות עפ"י מפתח תנועתי - מפלגתי. מעפיל בלתי מפלגתי התקשה מאד בספוק צרכיו היומיומיים.

שני גורמים קבעו את המפה הפוליטית תנועתית במחנות קפריסין:

1. התערותן של התנועות השונות בקרב נצולי השואה ובקרב יהודי רומניה.
2. פעילותם של שליחי התנועה בקפריסין.

מבחינת ארצות המוצא הרכב המחנות היה כדלהלן:

כ-35 אחוז פליטים מפולין

כ-45 אחוז מעפילים יוצאי רומניה וטרסילבניה.

כ-7.5 אחוז יוצאי הונגריה

כ-5 אחוז היו מעפילים מצפ"א ובולגריה (כ-1500 מעפילים מצפ"א)

מבחינה מספרית עולי צפ"א היו מעוט.

ראשי הממסד במחנה היו ותיקי המחנות יוצאי פולין הם נעזרו באנשי מקצוע מקרב מעפילי רומניה כדי להפעיל את השרותים הפנימיים בצורה מקצועית יותר. קבוצת שוליים מובהקת מבחינת מוצאה הייתה זאת מצפ"א רובם דברו צרפתית וערבית מוגרבית ולא הייתה להם שפה משותפת עם שאר המעפילים. (19)

18. ג.ד. בהן
19. דוד שערי, גירוש קפריסין 1946-1949, אוניברסיטת ת"א תשמ"א

העולים מצפ"א היו צבור המרוגני ובלתי סלקטיב, היתה ביניהם קבוצה גדולה של כ-400 צעירים בגילאי 20-25 ממרוקו רובם רווקים נוער שלא קבל השכלה ומעטים ממנו השתיכו לתנועות נוער.

קבוצה אחרת היתה מורכבת ממשפחות עם ילדים שהגיעו מדרום מרוקו, אלא'יריה וסוניסיה.

כבר במחנה בסנס התברר שהאנשים שנאספו להעפלה ונחשבו לחומר טוב לעליה אכזבו "כי נוכחנו שאחוז חברי התנועה ואנשים בעלי עתיד חיוני ופרודוקטיבי בארץ הוא קטן מאד" (20)

ההערכה היתה שלאנשים אלה אלה יהי קשה להסתגל למחנות בקפריסין במידה וייתפסו, רפאל חמל שהיה שליח היה אמור לעלות לאניה "יהודה הלוי" אך הוא היה בין האנשים שנתפסו ע"י המשטרה בסנס, כך יצא שהאניה יצאה לדרבה ולמעפילים אין ארגון והנהגה משלהם.

הם לא הספיקו להעמיס את חפציהם, שטו לא"י והגיעו לקפריסין משרק כותנתם לעורם.

אנשי "יהודה הלוי" הגיעו לקפריסין ב-1947\16

"הגענו לפמגוסטה ב-1/6/47 היו חששות, לאדם אחד היה כסף צרפתי הסתיר אותו כדי שהאנגלים לא ידעו מאיפה הגיעו האנשים אף אחד לא רצה לחזור. כולנו חיונו במחנה 55 שנקרא גם מחנה קיץ היה קרוב לים." (21)

"כשירדנו בקפריסין היה חיטוי ע"י הבריטים, כולנו חיונו מלוכלכים מלאי כינים החיטוי היה בד.ד.ס., חיונו במחנה מעבר קראוליס - מחנה מעבר בקפריסין ע"י פמגוסטה." (22)

הרכוז העקרי של מעפילי צפ"א היה במחנה 55 המבודד. הם הגיעו בלתי מוגדרים לתנועות ולכן איש לא חכה להם.

20. נחום בוגנר, ע"מ 418

21. אלי ביטון

22. שלמה ביטון יוחאי

הייצוג של המעפילים נמסר לחברי הגרעין התנועתי של דרוור וכמה מהם השתלבו
במזכירות המחנה ובמוסדותיו השונים.

בין המעפילים יוצאי אירופה לבין המעפילים יוצאי צפ"א הצצה חומה של זרות
ונכור.

"המפגש עם האירופאים-עם ההונגרים והרומנים הסתדרנו טוב מאד. עם הפולנים
היחסים היו מאד מסויגים. הרומנים והפולנים רבו ביניהם ולפעמים היו באים
לבקש עזרה מהמרוקאים ואז נפוצה האמרה על "מרוקו סכין" (23)

"במחנה היו נבולים מאירופה והם שמעו שאנחנו מצפ"א חשבו שיש לנו זנבות היו
שמועות על צפון אפריקאים שאוכלים כמו פראים עם הידיום, היו באים לבדוק
אפילו משרותים אם אין לנו זנב." (24)

"היו מעפילים אירופיים שלא קבלו אותנו בזרועות פתוחות." (25)
בין הגורמים לתחושת הזרות והנכור היה השוני ברקע התרבותי בין העולים
האירופאים לבין אלו שבאו מצפ"א הדבר מצא את ביטויו בחוסר שפה משותפת
וסבלו כמיוחד אלו שדברו רק ערבית, היה להם קושי בהדברות עם מוסדות המחנה
והרגשה שמקפחים אותם בכל. (26)

הצעירים התקשו להצליח עם המציאות שנקלעו אליה במיוחד משנודע להם שיאלצו
להשאר בקפריסין משנתיים הם רצו שיקדמו אותם בתור לסרטיפיקטים, היו נסיונות
בריחה שלא הצליחו והסתיימו בתפיסתם ע"י המשטרה ומסרם, היו גם כאלה
שאיימו כפנייה לקונסול הצרפתי כדי שיחזירם "הביתה".

התנהגות זאת בקפריסין ב-1947 בה שהו באותה עת כ-17000 מעפילים תרמה גם
היא ליצירת יחס בלתי אוהד כלפיהם.

"העניין של "מרוקו סכין" צמח בקפריסין ריב בין אירופאי ומרוקאי, המרוקאי
הוציא סכין ואיים עליו.

23. שלמה ביטון יוחאי
24. אלו ביטון
25. גד כהן
26. נחום בוגנר, ע"מ 420

כל אחד היה סגור בשטח שלו, משהיו הפגנות נגד הבריטים היה שתוף פעולה, היינו עושים שביתות רעב, צועדים בשבילים ומגיעים עד השער... היו מספר נסיונות בריחה, היו חופרים מנהרות מהאזל החוצה." (27)

"פעם אחת ברחתי מהמתנה וניסיתי לעלות לאנייה תפסו אותי ולכן נשארתי 7 חודשים כוספים." (28)

לאור מצבם הקשה של המעפילים הגיעו לשם אלי מויאל ורפאל חמל שהוחלף אח"כ ע"י יצחק אברהמי, הם היו השליחים מהארץ שספלו במעפילים מצפ"א במחנות בקפריסין.

אלי מויאל בדו"ח שכתב לסוכנות עם הגיעו לקפריסין (29) מתאר את הקשיים של העולים ומציין שלדעתו אין צורך להעלות באופן דחוף את העולים מצפ"א שכן לא נשקפת להם סכנת חיים, הוא צדד בסלקציה ובחירה קפדנית משום שהעולים ששהו בקפריסין שלחו מכתבים מלאי מרירות והיה חשש שזה ישפיע על הנותרים בארצות מוצאם. הוא גם הזהיר מפני קשיי הקליטה הצפויים למעפילים אלה בארץ. ועם כל הקשיים, חלק ממעפילי צפ"א היה פעיל ומעורב בלמוד העברית "בשורות המגינים, בפעילות כנגד הבריטים ע"י הפגנות, שביתות רעב וכו'.

הפעילות יצרה לעיתים תחושת שותפות בין יוצאי צפ"א לבין יוצאי אירופה.

"היו קבוצות למוד מעורבות שלמדו עם מרצים שהגיעו מא"י, או מתוך המתנה, היו מסיבות משותפות ושם הקראתי דברי התולים שאני כתבתי.

בחור אחד התאהב ברומניה התחתן אתה ואפילו למד רומנית." (30)

"במתנה הורגש צורך ללמד עברית הונגרי אחד ואני התנדבנו ללמד עם גיר ולוח בלבד לא היו ספרים." (31)

- 27.גד כהן
- 28.אלי ביסון
- 29.נחום בוגנר, ע"מ 422
- 30.גד כהן
- 31.שלמה ביסון יוחאי

.../.

"יהודה הלוי" - משלון או הצלחה ?

45- שנה מזמן צאתה של האניה "יהודה הלוי" מחופי אלג'יריה, עדיין נשאלת שאלה מדוע בן חיים, אבידוב, וחמל הזדרזו כל-כך לארגן עליה בלתי לגלית צפ"א לפני שעמדו לרשותם האמצעים החיוניים ביותר להתחיל במשימה כגון: ילחיים, מקורות בספויים וקשרים עם השלטונות המקומיים ?

פ"י דבריו של יאני אבידוב (2) עולה ששני גורמים מרכזיים הניעו אותם לכך: הרצון להציל את יהודי צפ"א מהעוני המשווע שבו היו נתונים ומלחץ הערבים עליהם.

הצורך להזביח לבוויין שהעליה אינה המוצא והפתרון לחלבאים ונרדפים מארצות אירופה בלבד ובי גם יהודי צפ"א שלא נפגעו במישרין ע"י הנאצים, מובנים ליסול על עצמם סכון ולעלות מרצונם החופשי בעליה ב' אך ורק מתוך שאיפתם הלאומית לחיות בארצם.

דו"ח של רפאל חמל אותו מסר ב-8 ביוני 1947 שבוע לאחר גירוש מעפילי "יהודה הלוי" עולה שהיתה סיבה נוספת למבצע ההעפלה המאוחר והחפוז. זתחושה היתה שהרוויזיוניסטים במשו את הרחוב הצפון אפריקאי בעקבות עליותה יל פלוגת בית"ר מסוכיס באוניה "בן הבס", הרושם היה שהם נחלו את המאבק בארץ את ההעפלה בחו"ל בתוצאה מרושם זה נרתמו יהודים נשירים לעזרת רוויזיוניסטים והיה חשש מאובדן בספיים ותמיכה. לכן התעורר הצורך לצאת מבצע עליה הזה גם בתנאים פחות טובים.

מתוך דבריהם של חמל ואבידוב עולה שהשקולים לעליות יהודי צפ"א בעליה הבלתי גלית היו שקולים זרים ושלא מן הענין ושיתכן שהקשיים הרבים וחוסר ההבנה ולהם נובע מבך שהעליה אורגנה בחופזה רבה מידי.

1. יאני אבידוב, נתיבים נעלמים

בקרב יהדות צפ"א היתה תשוקה לעליה לארץ. אניה זאת היתה אמורה להיות הראשונה שלאתריה תבואנה רבות אחרות.

אנו יודעים שרק אניה אחת נוספת יצאה מחופי צפ"א "שיבת ציון" והעליה אליה נעשתה בחופזה מפאת פשיטה של הצרפתים על החוף.

לאחר מכן לא יצאו אניות נוספות.

במובן זה, העפלה זאת היתה משלון.

המשלון נובע גם מהארגון הקטן של המחנה, של בחירת האנשים המתאימים שיכולים להתמודד עם קשיי המסע ועם האפשרות של שהייה ממושכת בקפריסין.

המשלון איננו משלון של יהדות צפ"א, כי אם של המוסדות הציוניים שלא נערכו

בהלכה. ובמיוחד לאור העובדה שעל יהדות זאת לא רחפה סכנת חיים, מכאן

שניתן היה לתכנן טוב יותר את ההיבטים השונים של המסע.

משלון משמעותי לא פחות מהווה המפגש של יהדות זאת בקפריסין עם יהודי אירופה.

מאידך יש חשיבות לבך שבפרק ההיסטורי של העפלה וציונות יירשם שעל אף

העובדה שיהודי צפ"א יכלו להשאר בארצותיהם, ויכלו לבחור לעצמם את התנאים

והזמן לעליה, הרי שהם לא נרתעו, נענו לקריאה ובאו על אף התנאים

הגרועים.

מבחינת הכמות של העולים באניה הרי שמספרם בסך הכל היה חסר משמעות.

הדגש העקרי הושם על יהדות אירופה.

הדבר בולט בחשומה לשנת 1955 בה הוזו יהודי צפ"א 87 אחוז מכלל העולים לא"י

באותה שנה. (2) ורשומם לסוב ולרע בא לידי בטוי בכל תחומי החיים.

רשומם של המעפילים באניה "יהודה הלוי" על דמויים של יהודי צפ"א, על דפוסי

הקליטה היה קלוש ביותר.

יחד עם זה לא ניתן לקחת מהם את תחושת הראשונות, את התחושה של נחשונים

של פורצי דרך ומגשימים.

2. מישל אביסבול, "הפעילות הציונית בצפ"א עד סוף מלחמת העולם השנייה" פעמים 2

כיצד האנשים האלה הגיעו לארץ?

200

אירופאים וצפון אפריקאים העפילו לא"י נתפסו וגורשו לקפריסין, זהו אחד מן
המכנים המשותפים לשתי הקבוצות הנ"ל.

יחד עם זה ספק בעיני אם יש מקום להצוות את עליית יהודי אירופה לעליית
יוצאי צפ"א.

עליית יוצאי צפ"א התחוללה כרוכלוגית לאחר מלחמת העולם לא נבעה
ממנה.

ראשיתה, עליה בלתי סלקטיבית אולם כרכות הזמן, מדינת ישראל שהתמודדה
בתזזיות רבות בשנים הראשונות של קיומה לא עודדה את עלייתם של יהודי צפ"א
ומרוקו באופן מיוחד. היא בחרה להשתמש בנשק הסלקציה ובררה את הראויים, אלה
שיש ביכולתם להיות פרוודוקטיביים, אלה שלא יהיו עול על צווארה של המדינה
הצעירה.

אלי מויאל שהיה שליח הסוכנות בקפריסין כתב עוד בספטמבר 1947 על כך, הוא
התריע מפני הקשיים הצפויים בקליטתם של יהודי צפ"א בארץ, זאת לאור כל שראה
כבר בקפריסין (1).

דבריו היו בבחינת נבואה שהשימה את עצמה. בין ראשוני המתקשים נמנו אותם
המצפילים הראשונים.

קושי נוסף שלא ניתן לדעת אם זרעיו לא נזרעו במחנות בקפריסין הוא הנכור
בין יהודי צפ"א ליוצאי אירופה, נכור, שהדיו עדיין נשמעים בחלל החברתי
והפוליטי של מדינת ישראל.

המרואינים שראינותיו היו חלוצים בתורה שממנה באו, אך הם לא היו מעורבים
בהנהגה של ארגון ההצלה מצפ"א. האנפורמציה שבידיהם תואמת את הכתוב
במקורות.

לדעת שלמה ביסון יוחאי, הקבוצה הסוויסאית היתה בעלת תודעה ומחויבות

1. נחום בוגנר, מחנות הגירוש בקפריסין 1946-1948

רעיונית, הם ארגנו את המחנה בסנס, והחיים בקפריסין היו קלים להם יותר מאשר לקבוצה המרוקאית.

ככלל נראה שמחויבות והבנה של המצב הקלו על השתייה בקפריסין, גורם נוסף שהקל, מידת היכולת של האנשים להתארגן כפי שעשו אנשי קבוצת "בן יהודה", הקבוצה שמשה כקבוצת תמיכה מעין תחליף משפחה ושמה כקבוצת התייחסות בקבוצה כזאת האנשים לא הרגישו בודדים וזנוחים.

אין ספק שהשתייכות תנועתית היה בה משום הקלה. נסיון של התנועות הקבוציות לעשות נפשות לרעיון הקבוצי לא עלה יפה כפי שאמר גד כהן "בתנועה הקבוצית היתה מגמה לארגון גרעינים, לקראת העלייה הקבוצתית התפרקו, האידיאולוגיה הקבוצית לא היתה מושרשת".

אסיום בשאלה שהתעוררה אצלי עם סיום העבודה, שאלה שאולי אין לה קשר להסטוריה, אך יש לה קשר לאנשים שהם חלק מההסטוריה, ושאלה היא מה הרגישו ומה הפסידו אותם "נחשונים"?

בין השורות, נראה שבתוך אותן מזוודות שאבדו בחופי אלג'יריה היה סמון חלק מחייהם הקודמים תמונות, מסמכים וחפצים בעלי ערך סנטימנטלי שהם מתגעגעים אליהם. אשתו של אבי ביטון שעלתה גם היא באניה "יהודה הלוי" אך סרבה להתראיין האזינה לשיחה וברגע מסויים אמרה שעד היום היא חושבת על הנדוניה שבה שהיתה סמונה באותן מזוודות.

הם לא מסתכלים אחורה בזעם.

לשאלה אם היו רוצים לנסוע למרוקו לבקר במחוזות ילדותם השיבו כולם כאחד שהם לא חשים לא בצורך ולא ברצון לחזור ל"שם".

אין צורך בסינים. את העניין אבין בקיץ 83

אלי ביטון

נוכדתי בקזבלנקה משנת 1922.

הייתי בחברת מגן דוד חברה ללמוד עברית למדו אותנו אנשים מאלג'יריה היינו בחורים בני 17-18 היו גם מורים מפרוקו שלמה ביטון יוחאי וגם דדון יעקב ושלמה.

הלמודים היו בערב אחרי העבודה, מורה מא"י היה אחד בשם אמסלם, וחסין שהיה מורה באליאנס.

היתה קבוצה שנקראה "בני יהודה" התעסקו גם בספורט, בקבוצה היו גם בנות (רוזט זגורי).

הלכנו לקבוצה ממנועים ציוניים ללמוד עברית. בא מישהו בשם שלמה ברדה סוניסאי, והתחיל לארגן את החברה להוציא לפיקניקים. הוא ספר שמתארגנת קבוצה לנסיעה בלתי לגלית, הוא מיין את האנשים ויצאנו לפעילויות כמו בצופים. אמסלם היה עושה הכשרה ושם למדו שירים בעברית והקלאות.

על המצב בארץ שמענו משמועות ובמועדון "קרל נטר", היו שם הרצאות. היה ספול בנוער. ההורים לא רצו שהילדים יעזבו. רצו רק רוקים וצעירים, כי היה דרכון ואני לא ספרתי שאני נשוי נסענו באופן פרטי מקזבלנקה לאוגדה. באוגדה קבלנו ויזה לאלג'יר. ברובת היה איש קשר ששר התקווה וכך ידענו מי הוא.

הביאו אותנו לאכסניה שנקראת "באב אל ווד" נשרנו שם יומיים שכושה ומשם לקחו את בוכנו למחנה.

אותנו אספה משאית אספקה למחנה סנס. היו כאלה שבאו באוטובוסים עם כרטיסים. התנאים היו קשים. לא היה מזון המים היו מעופפים.

היתה קבוצה מסונים שהתחלטה על המחנה, להם נמסרו הדרכונים והכספים. הקבוצה מקבוץ ראבים ספלה בעניין. כל היום לא שינו דבר. חבינו לאבייה. במחנה חבינו חודש.

.../.

אליהו לולו הלהיב במועדון קרל נטר לעלייה לארץ, שמענו שיש אנגלים שכוּמרים ותופסים והוא אמר שמקסימום נשב שלושה חודשים אם יתפסו אותנו, הוא היה משכנע מאד אמר שהוא רואה מול העינים שלו צעירים שהם צבא.

לולו בקר בקפריסין, בבית הכנסת בכה בגלל שישבנו הרבה זמן והיה ייאוש גדול. השייט-כל ערב היינו יוצאים לטיול מסע לשפת הים כדי להסעות את התושבים הערבים כדי שיתשבו שאנחנו צופים. היה בסביבה בית קפה עלוב.

בשבת שמענו שהגיעה האניה והיו סמנים הדלקת אש מאחד ההרים. בא סם אבומבול (אביסל) הם הפרידו בין גברים לנשים ומשפחות סחבתי את אשתי והתחלנו ללכת לחוף הים. האניה נעמדה רחוק מהחוף ועם סירות הגענו לאניה. רצו להכניס 600 אנשים. אשתי הביאה את הנדוניה, לא נתנו לקחת ציוד ולבשנו בגדים כפולים כי לא ידענו מתי יגיע הציוד לא"י.

באניה-האניה מתנדנדת ואשתי פחדה לא רוצה לעלות עד שהשתכנעה. באניה היו שליחים מא"י המלחים לא היו יהודים. השליחים חלקו שקיות נגד הקאה אחרי זה שמענו שהצרפתים פשטו על החוף ועלו כ- 450 אנשים במקום 600.

שטנו 21 יום מסנס עד חיפה. בחוף סונים היתה סערה וחשבנו שהאניה תשבר. האניה היתה על פחם וקיסור היה חסר פחם עצרנו בפלרמו באיטליה כדי לקנות פחם.

כנראה ששם האנגלים ניסו למנוע מכירת פחם לאניה, הגוינס סדר את הענין, האניה יצאה ומשם התחילו לעקוב אחרינו ושאלו לאן נוסעים והאניה ענתה למצריים.

והאנגלים נתנו הדרכה כיצד להגיע למצרים והיה כנראה אוירון שעבר ובדק ואסור היה לעלות לספון. לא היה רופא, נפטרה ילדה וזרקו אותה לים.

המים היו במשורה, בסוף השייט התחילו להוציא כמויות גדולות של אוכל. היה אחד בשם חיים מויאל מפאס-נקלע במקרה בא לכקר אנשים עלה על האניה ניסה לארגן פעילות תורנית-תלמיד חכם.

משכנסנו למים הטריטוריאליים ראינו שמציידים את החיילים באניה האנגלית
במסכות גז. לאנגלים היתה רשת שהגנה על האניות. אותנו ציידו במקלות.
אנייה בריטית נתנה מכה לאנייה שלנו והאנייה נסתה הצידה, אניות מלחמה הקיפו
את האנייה שלנו הורידו סולמות חבלים והאנייה נגרה לנמל הפה.
הורידו את האנשים בנמל הנפט, אני חושב.
העבירו אותנו דרך רופא שבדק ורססו אותנו באבקת ד.ד.ס.
העבירו אותנו לסלאנייה בריטית לא הספקנו לישון מפילו לילה בארץ.
שם האנייה הבריטית היה : ocean wigour .
אנייה היה שליח שבקש שלא יזהו אותו. הבריטים רצו לדעת מי המארגנים
השליחים.
באנייה היו אנשים חולים שאותם העבירו לעתלית.
קפריסין-הגענו לפמגוסטה ב- 1/6/47 היו תשעות, לאדם אחד היה כסף
צרפתי הסתיר אותו כדי שהאנגלים לא ידעו מאיפה הגיעו האנשים אף אחד לא רצה
לחזור.
כולנו היינו במחנה 55 שנקרא גם מחנה קיץ היה קרוב לים.
במחנה היו נצולים מאירופה והם שמעו שאנחנו מצפ"א חשבו שיש לנו זכבות היו
שמועות על צפון אפריקאיים שאוכלים כמו פראים עם הידיים, היו באים לבדוק
מפילו בשרותים אם אין לנו זנב.
במחנה הבנים והבנות גרו ביחד.
היה קבוץ של האירופאי של חשומר הצעיר הרימו את הדגל האדום יותר מדגל
ישראל ועל רקע זה היו תסיסות ומריבות.
האנגלים נתנו סרטיפיקטים כל איזה שהוא זמן וכך יצאו הוותיקים שבמחנה. יצא
גם חוק שכל מי שבגיל 0-17 יוצא מקפריסין.

.../.

היתה וועדה של הסוכנות שקבעה מי יצא מהמחנה עם נשים לא היתה בעיה אני
התגלחתי כדי להראות צעיר זה לא עזר.
פעם אחת ברחתי מהמחנה וניסיתי לעלות לאנייה תפסו אותי ולכן נשארתי 7
חודשים כווספים.
עליתי ארצה בינואר 1949 .
הראיון נערך בירושלים באוגוסט 1991.

גד כהן

נולדתי בקזבלנקה 1923 .

אחרי מלחמת העולם השנייה היתה אכזבה של הנוער היהודי, קמלנו חנוך צרפתי באליאנס, חלמתי על פריז ועל תרבות צרפת, היתה תחושה שהתרבות הצרפתית זה לא זה, התחילו להגיע הדים מאירופה על השואה. גדלתי בבית ציוני, היתה שעה עברית כביה"ס באליאנס, בחגים הייתי מתראם בכתה מצרפתית לעברית. במלחמה הגיעו שליחים והיו שייכים לחברה "מגן דוד". משבתות התארגנו חובבי השפה.

היתה קבוצה "אליעזר בן יהודה" המטרה היתה הפצת השפה העברית, היו אפילו כרטיסי חבר ושלמנו דמי חבר. מצאו חוזה בסביבות קזבלנקה להמסיר אותנו לעבודת אדמה קבוצות פרוכיאוריות כלי הנחיה, הכל בהתנדבות. חלק מחברי "אליעזר בן יהודה" עלו לארץ גם במסגרת לגלית. המורה שלי לעברית היה שלמה ביטון (יוזחאי)

בקבוצה היו כנים וכנות נפגשנו ב"מגן דוד" בעיר האירופית ולא במלחה. הקשר עם הארץ - המורים העבריים היה להם קשר עם הארץ והשפה. היה שבועון שהגיע מסוכנים l avenir וזה היה ערוץ שספק מידע, היו גם ידיעות מסוחר בשם חדידה שהיה לו קשר עם הארץ, היה מוכראדמת א"י מקינות נילון. היו גם ידיעות דרך העתונות המקמית, היתה ידיעה על מהומות בארץ.

החלומות היו וורודים היתה אהבה עזה לארץ ושאיפה לעליה, החדרנו ע"י שירים עונג שבת. היה גם צבור בעל אוריינסציה לצרפת ולתרבות אירופה, והיה צבור מסורתי שקשור גם ליהדות.

בבית שלי היינו מסורתיים חלכנו לקולנוע משבת, החורים היו ליברלים, לא היתה קבוציות ולא היתה הפקרות.

השייפה לעליה היתה המשך ישיר וטבעי של השפה היה ברור שכל הפעילות הגבירה את אהבתנו לארץ והרצון להגיע לארץ.

ענין העליה היה סודי ולא פומבי הכל נעשה דרך סם אבוסכול (אב יסל) אמא שלי ידעה על ענין העליה ולא עכבה בעדי, גדלתי באווירה ציונית. היה לי דוד שהיה לו חדר עם שטיחים של הרצל, נורדאו, ואחד העם. העליה לארץ היתה במונחים של "ירושלים" ולא מקום אחר. היו הרקבה שירים סביב הערה לארץ.

משאמרו לנו להתארגן אמרו לקחת מזוודה עם בגדים, יצאנו בחבורה, נסענו לאלג'יר ומשם למחנה. המחנה היה בסביבות סנס, (סם כבר היה במחנה) לא אמרו כמה זמן יקח עד שנגיע לארץ, ידענו שהעליה בלתי לגלית. מהגענו לסנס היו גם בעלי משפחות.

בלי להעירו אותנו ומרו לנו עולים, הלכנו בשיירה בחוף לא לקחנו מזוודות. אני לא זוכר הרבה על המחנה בסנס.

הי"ס-הנסיעה נמשכה 21 יום, התנאים היו גרועים היו דרגשים לישון בהם יכלנו להסתובב, התזונה היתה מתחת לכל בקורת.

עלתה המחשבה שהאניה תתפס ע"י הבריטים, הוקפנו ע"י הבריטים שאמרו

don't right to go to palestine

באניה היו 2 שליחים ואתם היו לנו שיחות, עזרנו גם בתרגום לעברית למעפילים.

לאחר התפיסה עברנו בין שורת חילים בריטים והעלו אותנו לאניה vigour ocean.

במעבר מחיפה לקפריסין לא חשבנו על כמה זמן נשאר שם ולא על התנאים.

המחנה בקפריסין-היו מעפילים אירופיים שלא קבלו אותנו בזרועות פתוחות.

המחנה היה מחולק לשוה"צ, בית"ר, וכו', והתחיל מיד ציד נפשות.

היה מסבת ואוהלים והעולים התחילו להתפצל אמורקאים היו מסונפים ל"בונים".

היו מרוקאים שהלכו לשוה"צ ולבית"ר, כל קבוצה רצתה לספח אליה חלק מהעולים.

היתה שיחה עם מנהל האוי"ס, ונוצר קשר עם שליח בשם אל"י מויאל.

.../.

מחוץ למחנות היה אזור שאליז באו שליחים מהארץ. לכל תנועה מהארץ היו שליחים שגרו בסמוך למחנה. השליח היה מספק את הצרכים הרוחניים של כל תנועה. אלי מויאל היה כזה וכך התגבשה במחנה גם קב "אליעזר בן יהודה". היו כאלה שהצטרפו חדשים מן האנייה, היהלנו מסכה משלנו ופעילויות משלנו העניין של "מרוקו סבין" צמח בקפריסין ריב בין אירופאי ומרוקאי המרוקאי הוציא סבין ואיים עליו.

כל אחד היה סגור בסטח שלו, כשהיו הפגנות נגד הבריטים היה שתוף פעולה, היינו עושים שכיתות רעב, צועדים בשבילים ומגיעים עד השער. היו קבוצות למוד מעורבות שלמדו עם מרצים שהגיעו מא"י, או מתוך המחנה, היו מסיבות משותפות ושם הקראתי דברי התולים שאני כתבתי. בחור אחד התאהב ברומניה התחתן איתה ואפילו למד רומנית. היו מספר נסיונות כריחה, היו חופרים מנהרות מהאוהל החוצה. היה "שורות המגינים" קבוצות שלמדו קפא"פ תחת הכותרת ספורט. בקפריסין, בתנועה הקבוצית היתה מגמה לארגון גרעינים, לקראת העלייה הקבוצות התפרקו, האינדאולוגיה הקבוצית לא היתה מושרשת. כשהגעתי ארצה הייתי ברעננה שם התארגנה קבוצה שהיתה עתידה לעלות לברור חיל.

עליתי ארצה בפברואר 1949.

שלמה ביסון יוחאי

נולדתי בקזבלנקה את מרקש הכרתי דרך הדוד שלי שהיה איש עשיר. התנועה בקזבלנקה הקיפה בני נוער רבים, הי הקשר עם בני נוער מערים אחרות. באתי לרעיון הציוני באופן אישי, היה לי חבר ואתו התכווננו להגר לברזיל. בחנות ספרים מצאתי ספר שעוסק במעיות אמונה ומסופר על כת שמאמינה במשיחיות ובעזרה ליהודים שמקרבת את ביאת המשיח "עדי יהוה" בספר היה כתוב על מה שקורה בארץ, על תנועה חלוצית, על הרצל ושהסבל הוא הכח המניע לעליה. דימיתי לעצמי את הארץ הרבה כמו בספר ירמיהו או בספר איכה. ספרתי על "התגלית" לחבר והחלטנו לתכנן את העליה לארץ-ישראל. ס.ד. לוי היה נשיא "מגן דוד" חברה שלמדה עברית ויהדות. האיש הזה עשה "עונג שבת" והזמין את כל חובבי השפה אנשים נאמו שם וכך גיליתי את המורים לעברית, התחלנו ללמוד עברית והפצנו את זה במתי הכנסת, כך הכרתי את גד כהן.

שקדתי על למודי העברית, המורים שלי היו אבוקסיס, אדרי, התקדמתי מהר עם העברית ולמדתי קצת תלמידים מתקדמים. פגשתי מישהו ששלחו לו הרבה ספרים מהארץ על אליעזר בן יהודה כולל המילון ועשיתי על זה עבודה, "דבר עברית והבראת" תוך תקופה קצרה הגיעו הרבה צעירים וצעירות שרצו ללמוד עברית. נתתי שעורים פרטיים היתה דרישה גדולה למורים לעברית.

"עונג שבת" היה בחסות לוי, אנתנו הצעירים בקשנו רשות להפגיש את הנוער משבת כדי לדבר על ציונות ועל א"י. קבלנו רשות ללשונות הכל בשקט ובסתור, המבוגרים השמו מהערבים וגם מהצרפתים.

לא היה לנו כסיון איך מארגנים קבוצות, חפשנו מישהו שילמד שירים מצאנו את משה גבאי שהיה המזכיר של אבו-חצירה וגם גב תורגמן למדה שירים היא היתה אשכנזיה שהתחתנה עם מרוקאי.

מאירופה הגיעו מעפ פליטים אחד מהם בנדיגר, היהלנו נסיון בארגון והוא חלק
אותנו לפי שכבות.

היינו מעורים בארועים, אלה שהיו שייכים לאינטליגנציה היהודית היו משמיעים
כל שבת חדשות מרדיו לונדון שמענו באנגלית והיו מתרגמים לצרפתית, זה באופן
קבוע כל שבת.

בוסקילה היה פונה לסוכנות ידיעות והיו שולחים לו אינפורמציה. ס.ד. לוי
היה מקבל ידיעות מפני שהיה ראש הקהילה היהודית.

למדנו עברית והיה רצון לעלות, היה ברור שלא נקבל סרטיפיקטים אם הכל הולך
לניצולים והיתה תחושה שאין תקווה שנעלה.

כתבנו לארץ לסוכנות היהודית כדי לעורר את בעיית העליה. שמענו על אניות
העפלה שמגיעות לאירופה.

מהארץ בא אליהו לולו הוא כנראה היה בקשר עם סם אבוטבול והוא הזיז בסוכנות
דברים כדי שיארגנו משהו שקשור בעליה.

"מרשל נטר" אולם של נוער יהודי צופי שלא עסק בציונות היתה אסיפה ושם אמר
אליהו לולו דבר בעברית, למה אתם חושבים שהנוער בארץ בריא ומישהו ענה לו כי
בישראל אוכלים תפוזים.

והתחילה הציפיה.
ואח"כ הגיעה הידיעה שמי שרוצה שיבוא למפגש באלגיר הודיעו להגיע בכל
הדרכים.

אני לקחתי את אחותי הקטנה מזל, אני הוצאתי דרכון בסענה שאני רוצה ללמוד
תוך בא"י.

למי שלא היה דרכון סם אבוטבול ארגן את מעבר הגבול.

באלגיר באו חברים מתנועה שרו שירים בעברית מריקה וכך זה הינו אותם
והובילו אותנו לאכסניה, שבה היו תנאים קשים מאד מבחינת לינה ותזונה.

הסוכיסאים סבלו יותר בהבנה מהמרוקאים.

משם נסענו בצורה מאורגנת לסנס.

.../.

סנט-חיכינו שם חודש ימים, חיו בכירי התנועה, נציגים מאלג'יר, סונוס ומרוקו. ממרוקו היה סם אבוסבול ונדיה כהן הינה אחראית מטעם הסוניסאים. השייס-הלכנו בחוף בשיירה ומראינו רכב הסתערנו. הבנות נלקחו לחוד. הגענו לחוף האניה עצמה מאחורי צוק גבוה, כך שהיא לא נראתה מן החוף. הירידה לחוף הינה תלויה, סם הקפיד מאד שהראשים יהיו מורדים ושנשמור על שקט. נודע שהאניה צריכה להסתלק מהר מאד מפני שקבוצה אחת נתפסה ע"י המשטרה, במחנה הינה פעילות שהייה ואותנו לאניה להסתלק מיד. באניה היה חושך מוחלט ואני כל הזמן בררתי איפה אחותי מסל. אנשים התחילו להקיא הים היה סוער. המזון היה בקבוכ, נתנו לנו גארות, 21 יום זה כ"כ ארוך.

ביום הראשון לאחר ההפלגה, הינה סערה והיינו בקרבת סוניסיה ליד בון ורצו להתקרב לחוף כדי להמנע מהסערה, הודיעו לשלטונות הסוניסאים, והיו אנשים מכס אנחנו קבלנו פקודה להשאר בבטן האניה מפקדי האניה אמרו שהינה סערה ושהם אניה מפנמה, המלחים היו ספרדים. היו ילדים על האניה וילד אחד אפילו מת. משנתפסנו היה פחד שלא נגורש למרוקו, יזענו שיש סכוי שנתפס ונשלח לקפריסין.

באניה חכו להוראה ממשדד המושבות, האם להחזיר לצפ"א או לקפריסין. באניות הגירוש כל הזמן בדקנו את כוון הנסיעה. משירדנו בקפריסין היה חיסוי ע"י הבריטים, כולנו היינו מלוכלכים מלאי כינים החיסוי היה בד.ד.ס., היינו במחנה מעבר קראוליס - מחנה מעבר בקפריסין ע"י פמגוסטה.

לפני שנסענו אמרו לנו ללבוש כמה שיותר בגדים, היה מחסן של האוינס היו שפרצו למחסן. בקבוצה שלנו היינו ממושמצים ולא סגלנו שיש לנו דברים שלא

מתקבלים על הדעת.

המפגש עם האירופאים-עם ההונגרים והרומנים הסתדרנו טוב מאד. עם הפולנים היחסים היו מאד מסויגים.

הרומנים והפולנים רבו ביניהם ולפעמים היו באים לבקש עזרה מהמרוקאים ואז נפוצה האמרה על "מרוקו סכין".

בקבוצה שלנו היינו מאורגנים. קב"י (קבוצת בן יהודה) שמרנו על המסגרת שלנו ולא קכלנו כל אחד. אנחנו היינו בקבוצה של הבונים.

בב"י היו 30-40 חברים, היו גם 2-3 אירופאים שהכירו במחנה בחזרות על רקע רומנטי והסתפחו אלינו.

היה ארגון של המחנה עצמו-של כל התנועות ובנוסף לכל תנועה היו פעילויות משל עצמה.

במחנה הורגש צורך ללמד עברית הונגרי אחד ואני התנדבנו ללמד עם גיר ולוח בלבד לא היו ספרים.

היתה בקורת של המפקדה הבריטית לראות אם אין פעילות מתרתית.

נוער שהיה פחות מגיל 18 עלה ראשון בני הנוער הוצאו מהר, אני עליתי ארצה שבועיים לפני קום המדינה.

משיבאתי משם ושליחים ספרו על כך שאני חבר בקבוצה מאורגנת, משהגעתי למחנה

עולים בנתניה נפגשתי עם מינקובסקי מחקבוץ המאוחד כדי להקים גרעין. היה

קושי בגלל המלחמה, אח"כ הגענו לגלעד. אחותי מזל הגיעה לפני לאסדות? עקב.

הראיון

הראיונות נערכו בכתיבה של המראיינים.

אלי ביסון רואיין בירושלים אליה עבר לגור עם צאתו לפנסיה.

גד כהן רואיין באופקים. לאופקים הגיע גד עם משפחתו בעקבות קריאתו של בן

גוריון לירידה לנגב, באופקים עבד גד כמורה בבי"ס יסודי.

שלמה יוחאי ביסון רואיין בקבוצו צאלים, שם הוא עובד כנויניק.

לאחר עליותו ארצה הצטרף לקבוצ צאלים כעבור שנה עזב אותו, ובעקבות נשואיו

חזר לקבוץ והוא גר שם קרוב לשלושים שנה.

השאלות למראיינים חולקו לכמה תחומים, הראיונות עצמם אינם מובאים בסגנון של

שאלות ותשובות אלא משיחה וספור שלם.

השאלות עסקו בנושאים הבאים:

1. הרקע של האנשים, באיזו מידה היה להם רקע תנועתי, ציוני, כיצד ידעו ומהיכן

שמעו על עליה והתארגנות לעליה, מה היו המניעים שלהם?

2. שלב ההתארגנות, מה קרה עם המשפחה, מה היו צרכים לקחת לקראת העליה באיזו

מידה היו מעורבים ביעד ההתכנסות והיציאה, כיצד הגיעו למחנה, תנאי המחנה

אחזקת המחנה.

3. ההפלגה, התנאים שהיו על האניה.

4. המפגש עם המריטים והמעבר לקפריסין.

5. החיים בקפריסין, ואופיו של המפגש עם קבוצות המעפילים מאירופה.

ביבליוגרפיה

1. אבידוב יאני, נתיבים נעלמים, עם עובד, תל-אביב, תשט"ו
2. אביטבול מישל, "הפעילות הציונית בצפון אפריקה עד סוף מלחמת העולם השנייה"
פעמים 2
3. אביטבול מישל, "צמיחת המדינות החדשות באפריקה" יחידה 10, ע"מ 19-41
אוניברסיטה פתחה ת"א 1980.
4. בוגנר נחום, מחנות הגירוש בקפריסין 1946-1948, האוניברסיטה
העברית, ירושלים 1986.
5. בן חיים אפרים, "ההעפלה מצפון אפריקה שלוש האניות" בתוך: שורשים במזרח,
הקבוץ המאוחד 1986
6. דרוימן ניצה, "על הציונות בקרב ארצות האסלאם", כוננים 28 ע"מ 92-85.
7. כהן ח' י', "הגורמים לעליה מארצות אסיה ואפריקה במאה ה-20" ירושלים 1968
בתוך: ציונות ועליה מצפון אפריקה, מקראה, אוניברסיטה פתחה.
8. סעדון חיים, "המגרב ניהודי ומגרב במאה ה-י"ט, סקירה הסטורית"
מקראה, אוניברסיטה פתחה ת"א 1982
9. סעדון חיים, "המגרב בראשית המאה ה-19, סקירה גיאוגרפית, דמוגרפית
והסטורית" מקראה, אוניברסיטה פתחה ת"א 1982.
10. צבי יהודה, "תחיה עברית וחלוציות במרוקו בשנים 1948-1943",
בתוך: מתקרים בתרבותם של יהודי צפון אפריקה, עורך, ישעיהו בן עמי, ירושלים תשג"א
11. צבי יהודה, "הפעילות הציונית במרוקו ערב הפרוטקטוראט" בתוך: "יהודי צפ"א
ונא"י", עורכים, בר אשר, ממן, "ביחד" תשג"א
12. קונפיינו מ. "יהדות צפון אפריקה" מכפנים כרך י"ז חשיך
13. שוראקי א., קורות היהודים בצפון אפריקה, תל-אביב 1975
14. שטרי דוד, גירוש קפריסין 1946-1949, אוניברסיטת תל-אביב תשג"א
15. ביטון אלי, ראיון, ירושלים, אוגוסט 1991
16. ביטון שלמה יוחאי, ראיון, קבוץ צאלים, דצמבר 1991
17. כהן גד, ראיון, אופקים, דצמבר 1991

לציטוט מסיפוי 2/48 א. התאריך!